

BOSNA I HERCEGOVINA

ODGOVORI NA ZAKLJUČKE (2011) EVROPSKOG KOMITETA ZA SOCIJALNA PRAVA NA PRVI IZVJEŠTAJ BOSNE I HERCEGOVINE O IMPLEMENTACIJI EVROPSKE SOCIJALNE POVELJE – REVIDIRANE, ZA GRUPU IV /DJECA, PORODICE I MIGRANTI/ ZA ČLANOVE 7., 8., 16. i 17.

SARAJEVO, Juli 2012.godine

**ODGOVORI NA ZAKLJUČKE (2011) EVROPSKOG KOMITETA ZA SOCIJALNA PRAVA
ZAKLJUČCI O NEUSKLADENOSTI ZA ČLAN 7. (st. 4., 6. i 9.), ČLAN 8. (st. 1., 4. i 5.), ČLAN
16. I ČLAN 17. (st. 1. i 2.)**

Član 7. – Pravo djece i mladih na zaštitu

Stav 4. – Radno vrijeme za mlade osobe mlade od 18 godina

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011) da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 7. stav 4. Povelje na osnovu toga što je radno vrijeme od 40 sati sedmično za mlade radnike mlade od 16 godina pretjerano dugo.

ODGOVOR:

FEDERACIJA BIH

U Federaciji Bosne i Hercegovine / u daljem tekstu: FBiH/ u pripremi je donošenje novog Zakona o radu. Naime, Nacrt zakona o radu koji je u toj formi raspravljan i podržan kao dobar osnov za izradu Prijedloga zakona na oba Doma Parlamenta FBiH, bio je upućen u javnu raspravu koja je, obzirom na značaj ovog zakonskog akta, trajala 60 dana.

U toku je priprema Prijedloga zakona o radu, čije se donošenje očekuje u septembru 2012. godine, pri čemu je izvršeno usklađivanje sa evropskim zakonodavstvom, odnosno odgovarajućim Direktivama Vijeća Evrope, kao i sa odredbama Evropske socijalne povelje / revidirane/ u dijelovima u kojima je važeći zakon bio u neskladu.

Odredbama de lege ferende izuzeti su maloljetnici, odnosno osobe između navršenih 15 i 18 godina života, u pogledu dužine trajanja sedmičnog radnog vremena i za ovu kategoriju zaposlenika je propisano da sedmično radno vrijeme ne može biti duže od 35 sati. Prema novim zakonskim rješenjima osobe mlađe od 15 godina života ne mogu zaključiti ugovor o radu niti se mogu zaposliti na bilo koju vrstu poslova kod poslodavca. Odredbe koje se odnose na zabranu prekovremenog rada maloljetnika ostale su nepromijenjene.

REPUBLIKA SRPSKA

Zaključak Komiteta u vezi člana 7. stav 4. koji se odnosi na radno vrijeme za lica mlađa od 18.godina proizilazi iz trenutnog normativnog uređenja takvog rada u Republici Srpskoj (u daljem tekstu: RS). Članom 40. stav 1. Zakona o radu propisano je da puno radno vrijeme radnika iznosi 40 časova sedmično, uključujući i radnike mlađe od 18 godina. Međutim, postoji samo izuzetak u članu 47. stav 1. Zakona o radu kojim je propisana zabrana prekovremenog rada za radnike mlađe od 18 godina.

BRČKO DISTRIKT

Dužina radnog vremena lica mlađih od 18 godina propisana je članom 22 Zakona o radu Brčko distrikta / u daljem tekstu: BD/ i iznosi 40 časova sedmično i nije predviđen izuzetak za lica mlađa od 18 godina. Zakon o radu Brčko Distrikta nije vršio izmjene člana 22. kojim je regulisano radno vrijeme, u skladu sa članom 7. stav 4. Povelje. Usklađivanje i implementacija će biti predmet prve naredne izmjene i dopune ZOR-a.

Stav 6. – Uključivanje vremena provedenog na stručnoj obuci u radno vrijeme

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011), da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 7. stav 6. Povelje na osnovu toga što zakonodavni okvir ne propisuje da se vrijeme koje mlada lica provedu na stručnoj obuci, uz dozvolu poslodavca, tretira kao dio radnog dana.

ODGOVOR:

FBIH

Dio Zakona o radu FBiH, kojim je regulisano pravo radnika na obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje odnosi se na sve radnike bez izuzetka.

Zakonom je predviđena obaveza poslodavca da u slučaju promjena ili uvođenja nove tehnologije omogući radniku obrazovanje odnosno osposobljavanje i usavršavanje, pod uvjetima i na način utvrđen kolektivnim ugovorom i pravilnikom o radu.

Obuka i stručno osposobljavanje mladih radnika može se podvesti pod institut pripravnika i obavljanje pripravničkog staža čiji je cilj osposobljavanje za samostalan rad i sticanje radnog iskustva. Pripravnički staž traje najduže godinu dana, a konkretna dužina utvrđuje se posebnim zakonom ili pravilnikom o radu poslodavca.

Prema važećim propisima iz oblasti rada pripravnik nije u radnom odnosu kod poslodavca i ostvaruje samo određena prava iz radnog odnosa utvrđena zakonom. Tako pripravnik ima pravo na novčanu naknadu, pravo na odmor u toku radnog dana, dnevni odmor između dva uzastopna radna dana i sedmični odmor. Pripravnik je takođe obavežno osiguran za slučaj povrede na radu i profesionalne bolesti na teret poslodavca, a zdravstveno osiguranje i pravo na zdravstvenu zaštitu ostvaruje preko nadležne službe za zapošljavanje kod koje je bio prijavljen kao nezaposlena osoba. /Provjeriti sa Aidom/

Novim Zakonom o radu odredbe o pripravnicima su izmijenjene na način da pripravnik kod poslodavca zasniva radni odnos na određeno vrijeme koliko traje pripravnički staž i ostvaruje sva prava iz radnog odnosa kao i ostali radnici.

RS

Uključivanje vremena provedenog na stručnoj obuci u radno vrijeme takođe proizilazi iz trenutnog normativnog uređenja u RS, jer ovo pitanje nije uopšte regulisano u oblasti rada i zapošljavanja u RS. Propisi u RS iz oblasti radnih odnosa ne osiguravaju pravo mladih radnika da im se vrijeme provedeno na stručnoj obuci uz pristanak poslodavca tretira kao dio radnog dana, osim ako se ne osposobljavaju za potrebe radnog mjesta i poslodavca.

BD

Što se tiče uključivanja vremena provedenog na stručnoj obuci u radno vrijeme, Zakon o radu BD u članu 18 propisao je da poslodavac može omogućiti zaposleniku obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje. Zaposlenik je obavezan sticati obrazovanje, osposobljavanje i/ili usavršavanje koje poslodavac smatra potrebnim, i to na trošak poslodavca. Odredba ovog člana odnosi se na sve zaposlenike. Zakon o

Srednjem obrazovanju BD, nije regulisao ovu problematiku, a ista će biti predmet izmjena i dopuna Zakona o radu BD

Stav 9. – Redovni ljekarski pregled

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011), da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 7. stav 9. Povelje na osnovu toga što ne postoji zahtjev za redovne ljekarske preglede maloljetnih radnika.

ODGOVOR:

FBIH

Novim Zakonom o radu/Nacrt zakona/ biće osigurana primjena stava 9. člana 7. Evropske socijalne povelje. Naime, novim rješenjima predloženim u Zakonu o radu FBiH, utvrđeno je da lice između 15 i 18 godina života /maloljetnici/ može zaključiti ugovor o radu uz saglasnost zakonskog zastupnika i pod uvjetom da od ovlaštene zdravstvene ustanove ili ovlaštenog liječnika pribavi ljekarsko uvjerenje kojim dokazuje da ima opću zdravstvenu sposobnost.

Troškovi ovog ljekarskog uvjerenja padaju na teret poslodavca. Nadalje je predloženo da poslodavac mora osigurati redovite ljekarske preglede maloljetnika jednom godišnje.

Predložena rješenja su podržana u cjelosti u dosadašnjim fazama postupka donošenja novog Zakona o radu, ali u ovom trenutku nije moguće decidno navesti broj člana koji ova pitanja uređuje obzirom da još nije pripremljen konačni tekst Prijedloga zakona.

RS

Redovni ljekarski pregledi proizilazi iz trenutnih pripisa iz ove oblasti u RS. Propisima o zaštiti na radu utvrđena je obaveza za poslodavce da na osnovu akta o procjeni rizika i ocjene službe medicine rada obezbjedi propisane ljekarske preglede za sve zaposlene radnike i pri tom nema izuzetaka kada su u pitanju radnici mlađi od 18. godina.

BD

U toku 2011. godine konstatovan je rad 3 maloljetnika koji nisu ispunjavali uslove iz člana 10. stav 2. Zakona o radu BD, ali takođe nisu ispunjavali ni uslove po pitanju obaveznog ljekarskog pregleda prilikom zapošljavanja. Inspekcija za rad i radne odnose, je u slučajevima zapošljavanja maloljetnika, koji su veoma rijetki, konstatovala kršenje osnovnih odredbi u svim dijelovima procesa zapošljavanja maloljetnika pa i u dijelu ljekarskih pregleda maloljetnika.

Zakonom o zaštiti na radu BD nije predviđeno zapošljavanje maloljetnika.

Član 8. – Pravo zaposlenih žena na porodiljsku zaštitu

Stav 1. – Porodiljsko odsustvo

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011) da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu s članom 8. stav 1. Povelje, na osnovu toga što porodijske beneficije nisu na odgovarajući način ili nisu uopšte regulisane u pojedinim dijelovima zemlje.

Komitet smatra da beneficija mora biti odgovarajuća i biti jednaka ili približno jednaka plati. Komitet smatra da beneficija jednaka iznosu od 70% plate predstavlja odgovarajuću beneficiju.

ODGOVOR:

BiH

U skladu sa članom 36. stav 1. Zakona o radu u institucijama BiH („Službeni glasnik BiH“, br. br. 26/04,7/05,48/05 i 60/10)-prečišćeni teks) žena za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, ima pravo na porođajno odsustvo od dvanaest /12/ mjeseci neprekidno. Na osnovu nalaza ovlaštenog ljekara, žena može da otpočne porođajno odsustvo 28 dana prije porođaja. Žena može koristiti kraće porođajno odsustvo, ali ne kraće od 42 dana poslije porođaja.

Na osnovu Odluke Ustavnog suda BiH, Vijeće ministara BIH je na 136. sjednici, održanoj 2. novembra 2010. godine donijelo Odluku o načinu i postupku ostvarivanja prava na naknadu za porodijsko odsustvo u institucijama Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 95/10). Tom Odlukom je utvrđeno da zaposleni u instituciji Bosne i Hercegovine na porodijskom odsustvu ima pravo na mjesečnu naknadu u visini prosječne neto plate koju je ostvario u toku posljednja tri mjeseca prije otpočinjanja porodijskog odsustva. Ovom Odlukom su izjednačena prava na naknadu za vrijeme trajanja porodijskog odsustva za sve zaposlene u institucijama BiH, a Odluka se primjenjuje od 29.09.2010. godine.

Prema ovoj Odluci, sve osobe koje se nalaze na porodijskom odsustvu od 29.09.2010. godine, ostvaruju pravo u skladu sa ovom Odlukom znaci mjesečnu naknadu u visinu prosjecne neto plate.

FBIH

U Izvještaju je navedeno da je finansiranje prava porodice sa djecom iz budžeta kantona popraćeno ozbiljnim poteškoćama i da pojedini kantoni nisu u mogućnosti da u svojim budžetima obezbijede potrebna sredstva za ove namjene, zbog čega se ove naknade ne isplaćuju u svim kantonima, ili se isplaćuju u malim i različitim iznosima. Posavski i Hercegovačko-neretvanski kanton nisu donijeli zakone kojima je regulisana ova oblast.

Polazeći od toga da je zaštita porodice sa djecom djelatnost od posebnog društvenog interesa, koja ima za cilj obezbjeđenje približno jednakih uslova za zdrav i pravilan razvoj djece, kao i pružanje pomoći u realizaciji reproduktivne funkcije porodice, neophodno je preduzeti aktivnosti u cilju poboljšanja stanja u ovoj oblasti.

S tim u vezi, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u kontekstu zajedničke nadležnosti i djelovanja Federacije i kantona u oblasti socijalne zaštite, planira s resornim ministarstvima kantona izradu novog zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom. Pri izradi novog zakonodavstva vodit će se računa o odredbama Evropske socijalne povelje i zaključcima Komiteta, kao i drugim međunarodnim dokumentima, koji se odnose na porodijske naknade, kako bi se obezbijedila dostupnost i ujednačenost ovih prava na cijeloj teritoriji FBiH, nezavisno od kantona u kojem korisnik ima prebivalište, a u skladu sa finansijskim mogućnostima Federacije Bosne i Hercegovine.

BD

Zakon o radu BD u članu 45. stav 1. propisuje da žena za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, ima pravo na porodiljsko odsustvo u trajanju od dvanaest (12) mjeseci neprekidno. Naknada plaće za vrijeme porodiljskog odsustva ostvaruje se na teret budžeta BD, pod uslovom da su uplaćivani doprinosi za penzijsko i zdravstveno osiguranje.

Naknada plaće se obračunava u iznosu od 100% osnovne plate.

Naknada se obračunava u periodu od 12 mjeseci u bruto iznosu, što je određeno Zakonom o platama BD.

U stavu 2. istog člana propisano je da na osnovu nalaza ovlaštenog ljekara žena može da otpočne porodiljsko odsustvo dvadeset osam (28) dana prije očekivanog datuma porođaja. Žena je obavezna da ode na porodiljsko odsustvo najkasnije sedam (7) dana prije očekivanog datuma porođaja na osnovu nalaza ovlaštenog ljekara.

Stavom 3. istog člana propisano je da žena može koristiti kraće porodiljsko odsustvo, ali se ne može vratiti na posao prije isteka četrdeset dva (42) dana nakon porođaja.

U smislu Zakona o dječijoj zaštiti BD – prečišćen tekst na osnovu članova 8 i 9, prava u oblasti dječije zaštite su:

1. naknada plate za vrijeme porodiljskog ili produženog porodiljskog odsustva i odsustva sa rada zaposlenog roditelja i usvojioca, radi njege djeteta;
2. majčinski dodatak;
3. pomoć za opremu novorođenčeta;
4. dodatak za djecu;
5. posebni psihosocijalni tretman bračnih drugova koji žele djecu i trudnicama.

Naknada plate ženi-majci, odnosno ocu, usvojiocu ili staraocu djeteta u radnom odnosu za vrijeme dok odsustvuje s posla radi trudnoće, porođaja, odnosno njege djeteta, ostvaruje se u skladu s propisima o radnim odnosima koji važe u Distriktu.

Za vrijeme trudnoće, porođaja i njege djeteta, žena ima pravo na porodiljsko odsustvo u trajanju od dvanaest (12) mjeseci neprekidno.

Prema Članovima 2,3,4,5 Odluke o uslovima i načinu isplate naknada plata zaposlenicima u toku porodiljskog odsustva, donešenoj na osnovu člana 45. Zakona o radu BD i Zakona o dječijoj zaštiti BD–/prečišćen tekst/ pravo na naknadu plate za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva pripada zaposleniku (majka ili usvojilac djeteta ili drugo lice kome je nadležni organ povjerio dijete na njegu ili staranje) u trajanju kako je to propisano Zakonom o radu.

U postupku ostvarivanja ovog prava, poslodavac donosi Rješenje kojim se utvrđuje pravo na korištenje porodiljskog odsustva, vrijeme njegovog trajanja i visina naknade plate koja se ima isplaćivati zaposleniku.

Za vrijeme korištenja porodiljskog odsustva zaposleniku pripada naknada plate u visini prosječne mjesečne neto plate koju je zaposlenik primio u posljednja tri mjeseca prije korištenja porodiljskog odsustva. Obračun plate, uplatu doprinosa i isplatu naknade zaposleniku vrši poslodavac.

Naknada plate za vrijeme porodiljskog ili produženog porodiljskog odsustva i odsustva s posla zaposlenog roditelja i usvojioca radi njege djeteta			2007.	2008.	2009.
---	--	--	-------	-------	-------

Korisnici			151	241	331
-----------	--	--	-----	-----	-----

Tabela br.1 – Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

Član 8. – Pravo zaposlenih žena na porodijsku zaštitu

Stav 4. Regulisanje noćnog rada

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011) da stanje na terenu u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 8. stav 4. Povelje na osnovu toga što noćni rad trudnica, porodilja i dojilja nije adekvatno regulisan u Distriktu Brčko.

ODGOVOR:

BIH

Zaštita za žene zaposlene u javnom sektoru je jednaka kao i u privatnom sektoru kada je u pitanju noćni rad.

Član 45. Zakona o državnoj službi u institucijama BiH (“Službeni glasnik BiH”, br. 19/02, 35/03, 4/04, 17/04, 26/04, 37/04, 48/05, 2/06, 32/07, 43/09 i 8/10) upućuje na primjenu Zakona o radu u institucijama BiH i drugih zakona koji regulišu prava i obaveze iz radnih odnosa.

Iako ne postoji zabrana noćnog rada za trudnice, porodilje i dojilje, Zakonom o radu u institucijama BiH, članom 35. regulisano je da:

1. Žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, može biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlašteni ljekar.
2. Ako poslodavac nije u mogućnosti da osigura raspoređivanje žene, u smislu stava 1. ovog člana, žena ima pravo na odsustvo s rada uz naknadu plaće.
3. Privremeni raspored iz stava 1. ovog člana ne može imati za posljedicu smanjenje plaće žene.
4. Ženu iz stava 1. ovog člana poslodavac može premjestiti u drugo mjesto rada, samo uz njen pismeni pristanak.

FBiH

Zakon o državnoj službi u FBiH („Službene novine FBiH, broj 29/03, 23/04, 39/04, 54/04, 67/05 i 8/06) u članu 47. upućuje na primjenu Zakona o radu kao ostalih zakona i kolektivnih ugovora kojima se određuju prava i obaveze iz radnih odnosa.

RS

Članom 9. Zakon o državnim službenicima (Službeni glasnik RS“, broj 118/08) utvrđena je primjena općih propisa o radu. U slučaju regulisanja noćnog rada se stoga primjenju odredbe Zakona o radu ("Službeni glasnik RS" broj 38/00).

Član 52. Zakona o radu RS zabranjuje noćni rad za trudnice i žene koje imaju dijete koje još nije navršilo jednu godinu starosti.

Za žene zaposlene u javnom sektoru važe odredbe Zakona o radu kojima se zabranjuje noćni rad za trudnice i žene koje imaju dijete koje još nije navršilo jednu godinu starosti. Nadalje pojedini granski ugovori ovaj minimum zaštite i povećavaju, pa tako u Posebnom kolektivnom ugovoru za zaposlene u oblasti unutrašnjih poslova RS („Službeni glasnik RS“, broj 72/06), članom 12., noćni rad je definisan kao rad između 22 časa i šest časova narednog dana, a članom 13. noćni rad je zabranjen radnicima mlađim od 18 godina života, trudnim radnicama i majkama sa djetetom do tri godine života.

BD

Noćni rad trudnih žena, žena koje su rodile i žena koje doje djecu nije regulisan odredbama Zakona o radu BD.

Usklađivanje i implementacija Zaključka komiteta (2011) vezano za noćni rad trudnih žena i porodilja u BD, bit će biti predmet prve naredne izmjene i dopune Zakona o radu BD.

U dijelu povelje koja reguliše noćni rad komitet pita koja zaštita postoji za žene u javnom sektoru. Na službenika, odnosno namještenika u smislu odredbe zaštite na radu i posebne zaštite primjenjuju se odredbe Zakona o radu i ostali zakoni kojima se uređuje ova oblast, ukoliko zakonom nije drugačije određeno.

Zakon o državnoj službi u organima uprave BD („Službeni glasnik BD“ br. 28/06; 29/06; 19/07) u članu 134. definiran je da se na službenika, odnosno namještenika u smislu odredbi zaštite na radu i posebne zaštite (uključujući i noćni rad) primjenjuje se Zakon o radu i ostali zakoni kojima se uređuje ova oblast.

Član 8. – Pravo zaposlenih žena na porodiljsku zaštitu

Stav 5. – Zabrana opasnog, nezdravog ili napornog rada

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011) da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 8. stav 5. Povelje, na osnovu toga što ne postoje odgovarajući propisi o opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada što se tiče trudnica, porodilja i dojilja.

ODGOVOR:

BiH

Iako ne postoji zabrana opasnog, nezdravog ili napornog rada za trudnice, porodilje i dojilje kao takve Zakonom o radu u institucijama BiH, članom 35. regulisano je da:

1. Žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, može biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlašteni ljekar.
2. Ako poslodavac nije u mogućnosti da osigura raspoređivanje žene, u smislu stava 1. ovog člana, žena ima pravo na odsustvo s rada uz naknadu plaće.

3. Privremeni raspored iz stava 1. ovog člana ne može imati za posljedicu smanjenje plaće žene.

4. Ženu iz stava 1. ovog člana poslodavac može premjestiti u drugo mjesto rada, samo uz njen pismeni pristanak.

FBIH

U cilju pojačane zaštite materinstva, kao i daljeg usklađivanja odredaba Zakona o radu FBiH sa Evropskom socijalnom poveljom, novim predloženim zakonskim rješenjima je utvrđeno da je poslodavac dužan (važećim zakonom je propisano da može) rasporediti ženu za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta, na druge poslove ako je to u interesu njenog zdravstvenog stanja koje je utvrdio nadležni liječnik. Ostale odredbe vezane za plaću, te pravo na odsustvo sa rada uz naknadu plaće u slučaju da poslodavac nije u mogućnosti da osigura raspoređivanje na druge poslove su nepromijenjene.

Prema našem mišljenju, a imajući u vidu da je Zakon o radu opći propis, ovim novim rješenjem kao i predloženom zabranom noćnog rada trudnica počev od šestog mjeseca trudnoće i majki sa djetetom do jedne godine, osigurana je odgovarajuća zaštita zdravlja žena.

Međutim, posebnim zakonom, odnosno Zakonom o sigurnosti i zdravlju na radu koji je takođe pripremljen i čije je donošenje planirano zajedno sa Zakonom o radu, u dijelu koji regulira posebnu zaštitu određenih kategorija zaposlenika, osiguraće se veći stupanj zaštite od opasnosti za zdravlje i sigurnost žena na radu.

RS

Zaključak Komiteta u vezi člana 8. stav 5. koji govori o zabrani opasnog, nezdravog ili napornog rada ne odnosi se na RS u kojoj je to pitanje riješeno u skladu sa navedenim članom, pa ponovo kao odgovor citiramo sledeće odredbe:

„Članom 76. Zakona o radu RS propisano je da žena (bez obzira da li je trudna ili ne) ne može biti raspoređena na rad u podzemnim dijelovima rudnika, osim u slučaju da je zaposlena na rukovodećem radnom mjestu koje ne zahtjeva fizički rad ili u službama zdravstvene i socijalne zaštite.

Članom 78. stav 1. Zakona o radu propisano je da na osnovu nalaza i preporuka nadležnog doktora medicine, žena za vrijeme trudnoće i dok doji dijete može biti privremeno raspoređena na druge poslove ako je to u interesu očuvanja njenog zdravlja ili zdravlja djeteta.

Članom 78. stav 2. Zakona o radu propisno je da ako poslodavac nije u mogućnosti da ženi obezbjedi raspored na drugi posao u smislu stav 1. člana 78. žena ima pravo na odsustvo s rada, uz naknadu plate. Ova naknada ne može biti manja od naknade koji bi žena ostvarivala da je na svom radnom mjestu.

Članom 1. stav 3. Zakona o zaštiti na radu (“Službeni glasnik RS” broj: 1/08), regulisano je da se posebna zaštita propisuje radi očuvanja nesmetanog psihofizičkog razvoja maloljetnih radnika, zaštite žena od rizika koji bi mogli ugroziti ostvarivanje materinstva, zaštite invalida i profesionalno oboljelih lica od daljnjeg oštećenja zdravlja i umanjenja njihove radne sposobnosti, te radi očuvanja radne sposobnosti starijih radnika u granicama primjerenim njihovoj životnoj dobi.

Odredbom člana 30. stav 3. Zakona o zaštiti na radu propisano je da je poslodavac dužan da obezbjedi da zaposlena žena za vrijeme trudnoće, radnik mlađi od 18 godina života i radnik sa smanjenom radnom sposobnošću, i pored osposobljavanja za bezbjedan i zdrav rad, budu u pisanoj formi obavješteni o rezultatima procjene rizika na radnom mjestu i o mjerama kojima se rizici otklanjaju u cilju povećanja zaštite i zdravlja na radu. Ovom odredbom se obezbjeđuje posebna zaštita za radnike mlađe od 18 godina.“

BD

Zaštita zaposlenika, uključujući maloljetnike i žene, kao i zaštitu žena na porodijskom odsustvu regulisana je u glavi VI Zakona o radu BD ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH" broj: 19/06, 19/07 i 25/08).

Član 39. navedenog zakona propisuje da su poslodavci obavezni

- da u mjeri u kojoj je razumno izvodljivo a sukladno tehničkim propisima osiguraju da su radna mjesta, strojevi, oprema i procesi koji su pod njihovom kontrolom sigurni i da nisu opasni po zdravlje.
- da koliko je to moguće a sukladno tehničkim propisima osiguraju da kemijske, fizičke i biološke tvari i agensi koji su pod njihovom kontrolom nisu opasni po zdravlje kad su poduzete odgovarajuće mjere zaštite.
- da zaposlenicima osiguraju zaštitnu odjeću i opremu kako bi se zaposlenici, u mjeri u kojoj je to razumno izvodljivo, zaštitili od eventualnih nesreća na poslu i negativnih utjecaja po zdravlje.
- osigurati mjere zaštite u slučajevima izvanrednih okolnosti i nesreća, uključujući i odgovarajuće mjere o pružanju prve pomoći.
- da se upozna s propisima o radnim odnosima i propisima iz oblasti zaštite na radu u roku od trideset (30) dana od dana stupanja zaposlenika u radni odnos.

Član 42. Zakona o radu propisano je da žena ne može biti zaposlena na poslovima pod zemljom u rudnicima, izuzev u slučaju ako je zaposlena na rukovodnom mjestu koje ne zahtijeva fizički rad ili u službama zdravstvene i socijalne zaštite, odnosno ako žena mora provesti izvjesno vrijeme na poduci pod zemljom ili mora povremeno ulaziti u podzemni dio rudnika radi obavljanja zanimanja koje ne uključuje fizički rad.

Član 43. istog zakona propisano je da poslodavac ne može odbiti da zaposli ženu zato što je u drugom stanju niti joj može otkazati ugovor o radu zato što je u drugom stanju, ili na rodiljskom dopustu.

Zakon o radu je u članu 43. regulisao prijem i otkaz trudnica i žena koje su rodile, a članom 42. je regulisano ko može raditi u rudnicima. Detaljnije uređenje prava trudnica i porodilja, koje rade u rudnicima i u otežanim uslovima, nije regulisano ovim zakonom. Član 44. stav 1. propisuje da žena za vrijeme trudnoće, odnosno dojenja djeteta mora biti raspoređena na druge poslove ako je to u interesu njezinog zdravstvenog stanja koje je utvrdio ovlašteni liječnik.

U stavu 2. istog člana propisano je da ako poslodavac nije u mogućnosti osigurati raspoređivanje žene u smislu stavka 1 ovog članka, žena ima pravo na plaćeni dopust s posla, sukladno kolektivnom ugovoru ili pravilniku.

Stavom 3. i 4. utvrđeno je da privremeno raspoređivanje ne može imati za posljedicu smanjenje plaće zaposlene žene, te da ženu koja je raspoređena na drugo radno poslodavac može premjestiti na drugo radno mjesto koje bi odgovaralo njezinom zdravstvenom stanju ali samo uz njezin pismeni pristanak.

Članom 25. Zakona o zaštiti na radu BD (Sl.glasnik BD, broj 31/05 i 35/05 regulisana je obaveza poslodavca da utvrdi naročito teške i po zdravlje štetne poslove-poslovi sa posebnim uslovima za rad.

Radna mjesta sa posebnim uslovima za rad definisana su, na osnovu Zakona o zaštiti na radu BD.

Član 33. stav 1. Zakona o zaštiti na radu BD propisuje da se ne može se odrediti rad noću radniku mlađem od 18 godina i trudnici za vrijeme trudnoće ili dijetetom od dvije godine, kao i invalidnim licima.

Ističemo da je obezbijedena zaštita trudnica i porodilja u smislu da se one moraju rasporediti na odgovarajuća radna mjesta iz zdravstvenih razloga, ukoliko to utvrdi nadležni ljekar. Međutim, zaštita trudnica i porodilja, regulisana je samo navedenim članovima, a kao opasni, nezdravi i teški poslovi, konkretno i precizno su navedeni samo u članu 42, a to je rad žena pod zemljom u rudnicima, dok ostale poslove ne preciziraju jasno i konkretno da li su teški, opasni i nezdravi ili ne.

Konkretno u Zakonu o radu BD nisu određeni drugi poslovi koji su opasni, nezdravi i teški što se tiče trudnica, porodilja i dojilja. Komitet je istakao da su opasne aktivnosti poput onih pri kojima postoji izloženost olovu, benzenu, jonizirajućem zračenju, visokim temperaturama, vibracijama, virusnim agensima, te da one moraju biti zabranjene ili strogo regulisane za ovu grupu žena, zavisno o rizicima na radu.

Međutim, Zakonom o radu BD nije regulisana zaštita žena na ovakav način, nije definirano da se i navedeni poslovi mogu smatrati opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada trudnica, porodilja i dojilja, što može doći do izražaja, npr. u zdravstvu, na poslovima koji su vezani sa virusnim agensima, kao što su recimo, mikrobiološke laboratorije, te radiološka zračenja, kao rendgen laboratorije i sl., a koji poslovi nisu posebno regulisani i okarakterisani kao opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada trudnica, porodilja i dojilja. Iz svega navedenog možemo zaključiti da u BD nisu precizno i jasno definisani poslovi koji se mogu smatrati opasnim, nezdravim i teškim uslovima rada trudnica, porodilja i dojilja.

Član 16. – Pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011) da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 16. Povelje na osnovu toga što nije utvrđeno da su uslovi života romskih porodica i drugih ugroženih porodica odgovarajući.

Socijalna zaštita porodice

ODGOVOR:

BiH

Stanovanje za Rome

Imajući u vidu da je BiH zemlja u tranziciji i suočena sa još velikim brojem nerješениh stambenih problema interno raseljenih osoba i ljudi smještenih u kolektivnim centrima, BiH je napravila znatan pomak u rješavanju stambenih problema Roma, a time i poboljšanju ukupnog društveno-ekonomskog položaja romske populacije.

Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina BiH („Službeni glasnik BiH“, br.12/03 i 76/05), garantuje prava nacionalnih manjina, u skladu sa najvećim međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Entitetski zakoni, tj. Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u FBiH („Službene novine FBiH“ br.56/08) i Zakon o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina u RS („Službeni glasnik RS“ br.2/05), su uskladili i potvrdili obaveze u zaštiti nacionalnih manjina.

BiH je ratifikovala Okvirnu konvencija za zaštitu prava nacionalnih manjina Vijeća Evrope 24.2.2000.godine, kao i Evropsku Povelju o regionalnim i manjinskim jezicima 25.8.2010., koje su sastavni dio pravnog sistema BiH.

U cilju implementacije zakona i poboljšanja uslova života romske populacije, BiH je usvojila slijedeće dokumente:

- Strategija BiH rješavanje problema Roma (usvojena 2005. godine),
- Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma u oblasti: zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite (usvojen 2008. godine)
- Potpisana je Deklaracija o pristupanju Dekadi uključenja Roma 2005.-2015. godina, u septembru 2008. godine.

Usvojeni navedeni dokumenti su bili osnova da se problemi stambenog zbrinjavanja Roma počnu brže rješavati.

Poslije pristupanja programu Dekade Roma u septembru 2008. godine, najveći pomak je napravljen u planiranju budžetskih sredstava za rješavanje problema Roma na godišnjem planu i uspostavljanju metodologije i sistema rješavanja prvenstveno stambenih problema Roma.

Na bazi uspostavljenog sistema, najveći rezultati su postignuti u posljednje tri godine.

U ovim dokumentima, koji se primjenjuju na cijeloj teritoriji države, nadležni organi vlasti su se obavezali da će romskoj nacionalnoj manjini poboljšati ukupan društveno-ekonomski položaj, uključujući i rješavanje stambenih problema Roma.

Uzimajući u obzir da oko 50% romskih porodica u BiH, ima potrebu za rješavanjem stambenog problema i u cilju obezbjeđenja adekvatnog korištenja prava na stanovanje jedne od najbrojnijih nacionalnih manjina u BiH /kojih ima 17./, učinjen je veliki pomak i poduzete su slijedeće aktivnosti, posebno u 2009. godini:

BiH je uključila više od 100 eksperata i predstavnika Roma u izradu Akcionog plana, a 2009. godina je bila prva godina implementacije ovog plana.

Vijeće ministara BiH je, u prvoj godini implementacije Akcionih planova, izdvojilo u budžetu 3.000.000 KM za rješavanje problema Roma, od čega je 2.175.800,00 KM iskorišteno za stambeno zbrinjavanje, računajući i udružena sredstva F BiH. Švedska SIDA je dodatno donirala 1.000.000. EUR.

Komisija za odabir projekata iz oblasti stambenog zbrinjavanja Roma u BiH, je utvrdila osnove i izvršila vrednovanje prispjelih projektnih prijedloga. Ukupno su dostavljena 34 projektna prijedloga u 2009. godini, a Komisija za odabir projekata je donijela Odluku da finansira 17 projekata za stambeno zbrinjavanje Roma, koji su uključili 17 opština.

Ukupna sredstva za stambenu izgradnju i rekonstrukciju objekata i infrastrukturu u 2009. godini su, na ovaj način, iznosila cca 4.000.000 KM. Implementacija projekata je u toku.

Svi ovi pozitivni pomaci u rješavanju stambenog zbrinjavanja Roma su se uglavnom dešavali u posljednje dvije godine, a 2009. godina je imala ključnu ulogu u izgradnji i rekonstrukciji stambenih jedinica za Rome.

Izgradnju i rekonstrukciju romskih stambenih objekata vršile su i međunarodne organizacije koje su prisutne u BiH / Švedska organizacije SIDA, Hilfswerk-a, CARITAS – Švajcarski i drugi/. U 2009. godini, Švedska SIDA je izgradila 33 romska objekta u Sarajevu, u saradnji sa lokalnim vlastima.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, obzirom da nisu postojali podaci o broju izgrađenih stambenih jedinica, jer nije postojao sistem prikupljanja podataka u jedinstvenu bazu podataka, uvelo jedinstvenu bazu prikupljanja podataka od 2009. godine i sve izgrađene i rekonstruisane romske stambene jedinice su unešene u tu bazu. Na ovaj način će se doći do pouzdanih statističkih podataka i izbjeci dvostruki korisnici donacija.

Iako je 2009. godina bila prva godine implementacije Akcionog plana o stambenom zbrinjavanju Roma, učinjen je veliki pomak u kreiranju metodologije utroška sredstava tako da su poduzete slijedeće aktivnosti:

- Pripremljena je Odluka o rasporedu budžetskih sredstava za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja, zdravstvene zaštite i realizacije programa evidentiranja i uspostave baze podataka o Romima u BiH, usvojenoj na 55. sjednici Vijeća ministara BiH u 2009. godini,
- Ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH je donio „Odluku o kriterijima za korištenje sredstava namjenjenih za rješavanje problema Roma u oblasti stambenog zbrinjavanja“.

Odlukom je definisano da se budžetka sredstva, namjenjena za rješavanje problema Roma u oblasti stambenog zbrinjavanja u iznosu od 1.863.000,00 KM, rasporede kako slijedi:

a) Za stambeno zbrinjavanje Roma u FBiH	1.167.000,00 KM
b) Za stambeno zbrinjavanje Roma u RS	583.000,00 KM
c) Za stambeno zbrinjavanje Roma u BD BiH	113.000,00 KM

Ukupna raspoloživa sredstva namjenjena za sufinansiranje projekata stambenog zbrinjavanja Roma osigurana su od strane:

- Budžeta Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH ..... 1.863.000,00 KM
- Udružena sredstva FBiH.....312.800,00 KM
- Sredstva Švedske agencije SIDA .....1.885.714,00 KM
- Udružena sredstva implementing organizacija Hilfswerk Austria i Caritas i općina koje su implementirale odabrane i kvalifikovane projekte.....1.822.200,00 KM

Ukupno .....5.882.914,5 KM

Sredstva su se mogla koristiti isključivo za slijedeće namjene:

- a) Za izgradnju stanova i kuća
- b) Za poboljšanje uslova stanovanja
- c) Za sanaciju i urbanizaciju romskih naselja

Na osnovu uspostavljene baze podataka i projekata za stambenu izgradnju Roma iz 2009. godine, došlo se do sljedećih podataka:

- Projekti su realizovani u 17 opština, i to: Kiseljak, Zenica, Jajce, Ključ, Maglaj, Sanski Most, Kladanj, Bijeljina, Teslić, Kozarska Dubica, Brčko, Kanton Sarajevo, Banja Luka, Zenica, Vitez, Bihać i Travnik;

- Izgrađeno je 86 novoizgrađenih stambenih jedinica
- Rekonstruisano/sanirano je 125 stambenih jedinica

UKUPNO izgrađenih/rekonstruisanih stambenih jedinica je 211.

UKUPNO porodica-korisnika projekata infrastrukture je 182.

Na osnovu ovog rasporeda sredstava, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je objavilo Javni poziv za prikupljanje projektnih prijedloga za rješavanje problema Roma u oblasti stambenog zbrinjavanja 23. juna 2009. godine. Rok za podnošenje projektnih prijedloga je trajao mjesec dana i završen je 23. jula 2009. godine.

Pravo učešća na javnom pozivu su imale općine, gradovi, kantoni, entiteti, domaće i strane vladine i nevladine organizacije i institucije i donatori, u saradnji sa općinom na čijem se području provodi projekat.

Bitno je napomenuti da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, zajedno sa romskom populacijom i Centrima za socijalni rad, provelo proces Evidentiranja Roma i njihovih potreba u 2009.godine. Objedinjeni podaci nakon provedenog procesa evidentiranja ukazuju da je u BiH evidentirano 16.771 Roma ili 4.308 domaćinstava. Podaci govore da je u BiH prisutno cca 25.000 - 30.000 osoba romske nacionalne manjine odnosno da je u pitanju 19.500 osoba ili 4. 500 domaćinstava kojima će biti potreban jedan od oblika pomoći koji su sadržani u Strategiji i Akcionom planu. Prema posljednjem popisu stanovništva 1991, u BiH je živjelo samo 8.864 Roma. Očekuje se da bi sljedeći popis stanovništva u BiH mogao biti 2013. godine. Podaci OSCE-a tvrde da je broj Roma u BiH između 30.000 i 60.000, dok romski NVO tvrdi da u BiH živi između 75.000 i 100.000 Roma.

Ministarstvo je, preko projekta CARE International i sredstava EC, zaposlilo jednog Roma koordinatora na BiH nivou i 4 Roma koordinatora na regionalnom nivou, u cilju brže realizacije Akcionog plana BiH za rješavanje problema Roma, koji daju značajnu podršku implementaciji projekata stambenog zbrinjavanja Roma u lokalnim zajednicama i ostvarivanju saradnje sa romskom populacijom.

Svjesni smo činjenice da još ima romskih porodica koje čekaju na rješavanje stambenog pitanja, ali pozitivni pomaci u rješavanju istih su vidljivi i prepoznatljivi u posljednje tri godine.

Posebno ističemo, da je Nezavisni tim Dekade uključenja Roma 2005.-2015. godine /Decade Watch Team/, 2010. godine, proveo istraživanje i ocijenio rezultate rada 12 zemalja članica Dekade (Albanija, Bugarska, Bosna i Hercegovina, R. Čehoslovačka, Mađarska, Makedonija, Crna Gora, Rumunija, Srbija, Slovačka, Španija i Hrvatska) i odlučio da je Bosna i Hercegovina na prvom mjestu u stambenom zbrinjavanju Roma za 2009. godinu.

Predškolske ustanove

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava ističe da države moraju osigurati da finansijski pristupačne i kvalitetne ustanove za čuvanje djece budu dostupne njihovim građanima i traži detaljan popis broja mjesta u jaslicama i obdaništima prema starosnoj dobi i broj zahtjeva koji su odbijeni. Komitet ističe, da bi bilo u skladu sa članom 16. Revidirane povelje, da osoblje koje radi u jaslicama – obdaništima treba biti odgovarajuće kvalifikovano. Stoga Komitet pita koje mjere se preduzimaju kako bi se pratio kvalitet takvih usluga.

ODGOVOR:**BIH**

TABELARNI PREGLED- PREDŠKOLSKO OBRAZOVANJE U BiH
PRE-SCHOOL EDUCATION

Školska godina <i>School year</i>	Broj predškolskih ustanova <i>Number of pre-school institutions</i>	Broj djece <i>Number of children</i>		Zaposleni <i>Employees</i>				Broj djece na jednog vaspitača <i>Number of children per educator</i>
				Ukupno <i>Total</i>		Vaspitači <i>Educators</i>		
		Svega <i>All</i>	Djevojčice <i>Girls</i>	Svega <i>All</i>	Žene <i>Female</i>	Svega <i>All</i>	Žene <i>Female</i>	
2008/2009								
RS	69	6342	2982	918	828	402	394	16
FBiH	125	9608	4621	1311	1206	690	666	14
DB	2	310	160	43	39	25	25	12
BiH	196	16260	7763	2272	2073	1117	1085	15
2009/2010								
RS	78	6583	3079	981	902	449	442	15
FBiH	129	9839	4822	1395	1293	720	703	14
DB	2	367	182	48	45	27	27	14
BiH	209	16789	8083	2424	2240	1196	1172	14

Izvor: Agencija za statistiku BiH

Predškolske ustanove obezbjeđuju dnevni boravak djece, ostvaruju vaspitno - obrazovne, preventivno-zdravstvene i socijalne funkcije, organizovanjem cjelodnevnih, poludnevnih, minimalnih, skraćenih, povremenih, petodnevnih i različitih oblika rada sa djecom do njihovog polaska u školu.

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH (Sl. glasnik, broj 88/07) pravno se uređuje oblast predškolskog odgoja i obrazovanja.

Članom 12. navedenog zakona propisano je da se djeca s posebnim potrebama uključuju u predškolske ustanove prema programima koji su prilagođeni njihovim individualnim potrebama. Za svako dijete izradit će se individualni program prilagođen njegovim mogućnostima i sposobnostima te da se za djecu s posebnim potrebama pripremaju i provode programi za integraciju.

Članom 16. propisano je da u godini pred polazak u osnovnu školu, predškolski odgoj i obrazovanje obavezno je za svu djecu predškolskog uzrasta, a da se uslovi i načine finansiranja, programi i vrijeme trajanja predškolskog odgoja i obrazovanja, reguliraju odgovarajućim zakonom nadležne obrazovne vlasti.

Članom 25. definisano je da se predškolski odgoj i obrazovanje u javnim i privatnim predškolskim ustanovama realizira na osnovu pedagoških standarda i normativa koje utvrđuju nadležne obrazovne vlasti, te da se standardima i normativima u predškolskom odgoju i obrazovanju osigurava dosljedna i efikasna primjena zajedničkih jezgri programa u svim predškolskim ustanovama u BiH.

Članom 29. propisan je profil stručnjaka za obavljanje dužnosti odgajatelja definiran zajedničkim jezgrama programa za predškolski odgoj i obrazovanje, stepen stručne spreme i ostali uvjeti za obavljanje odgajateljske dužnosti bliže se definiraju standardima i normativima predškolskog odgoja i obrazovanja.

Različite programe predškolskog odgoja i obrazovanja u javnom i privatnom sektoru realiziraju odgajatelji, specijalizirani stručnjaci različitih profila (pedagozi, specijalni pedagozi, logopedi, psiholozi, ljekari, socijalni radnici) s visokom stručnom spremom.

Njegu i brigu o zaštiti i unapređenju zdravlja djece u dobi od šest mjeseci do polaska u školu realiziraju medicinski radnici sa završenim fakultetom, visokom ili srednjom medicinskom školom.

Članom 44. regulisana je obaveza nadležnog tijela za socijalnu zaštitu, u skladu s odgovarajućim zakonima RS, kantona u FBiH i BD, i sufinansiranje dijela troškova za: djecu bez roditeljskog staranja, djecu s posebnim potrebama, djecu invalida, djecu civilnih žrtava rata, djecu nezaposlenih roditelja, djecu samohranih roditelja, djecu korisnika socijalnih primanja i djecu redovnih studenata.

Članom 54. propisano je da odgajatelji koji rade s djecom u odgojno-obrazovnom procesu moraju imati visoku stručnu spremu u oblasti predškolskog odgoja te da odgajatelji koji imaju više od 20 godina staža sa višom i srednjom školskom spremom mogu ostati u odgojno-obrazovnom procesu do odlaska u penziju.

Prema podacima Zavoda za statistiku BiH u školskoj 2011/2012. godini, u BiH ukupno je bilo 223 predškolske ustanove /javne 173 i privatne 50/ sa 17.293 djece. Ukupno zaposlenih u predškolskom obrazovanju je u ovoj školskoj godini bilo 2.513 /2.200 u javnim i 313 u privatnim ustanovama/. Od ukupnog broja smještene djece 463 su djeca sa posebnim potrebama. Broj djece koja nisu primljena u ovoj godini zbog popunjenosti kapaciteta je 1.753 / 1.685 u javnim i 68 u privatnim ustanovama. U odnosu na prethodnu školsku godinu broj predškolskih ustanova je veći za 1,8 %, broj djece korisnika predškolskih ustanova porastao je za 1,5 %, a broj zaposlenih veći je za 1,2 %.

FBiH

Federalni Zakon o predškolskom odgoju i obrazovanju usklađen je sa navedenim Okvirnim zakonom BiH u svim kantonima osim Zapadnohercegovačkog, Hercegovačko-neretvanskog i Srednjobosanskog kantona.

Obuhvat djece u predškolskim ustanovama u FBiH je (6- 13%).

Broj predškolskih ustanova u F BiH: 139 (javnih 106 i privatnih 33).

Broj djece koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta je 157.

Što se tiče participacije roditelja za troškove predškolskog odgoja, izuzev obaveznog predškolskog odgoja, nadležne obrazovne vlasti mogu je tražiti od roditelja zavisno od njihovog socijalnog statusa, a u praksi su ova rješenja različita od kantona do kantona.

U svim kantonima FBiH postoje predškolske ustanove.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom se ne utvđuju uslovi čuvanja djece u predškolsko-obrazovnim objektima, kako je to navedeno u Zaključcima, već je pomenutim Zakonom utvrđeno pravo na oslobađanje ili subvencioniranje dijela troškova boravka djece u predškolskoj ustanovi koja mogu ostvariti porodice sa djecom u određenim slučajevima. Propisima kantona se bliže uređuju uvjeti, način, postupak, organi i finansiranje pomenutog prava.

Međutim, kao što je to slučaj i kod ostvarivanja drugih prava porodice sa djecom, zbog nedostatka sredstava u budžetima kantona postoje problemi kod ostvarivanja ovog prava.

RS

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je djelatnost koja obuhvata vaspitanje i obrazovanje, njegu i zaštitu djece starosti od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu i obavlja se u javnim i privatnim predškolskim ustanovama.

Vaspitne grupe mogu biti jasličke, za djecu starosti od šest mjeseci do tri godine, vrtičke, za djecu starosti od tri godine do polaska u školu, i mješovite grupe za djecu različitog uzrasta.

Prema Zakonu o predškolskom obrazovanju i vaspitanju RS u predškolskim ustanovama provodi se, pored ostalih programa, i program za djecu pred polazak u školu, ako ta djeca nisu buhvaćena nekim oblikom pred-školskog vaspitanja i obrazovanja.

U RS predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece od šest mjeseci do polaska u osnovnu školu uređeno je Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju ("Službeni glasnik RS", br. 119/08 i 1/12). Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je sastavni dio jedinstvenog sistema vaspitanja i obrazovanja u RS, koji predstavlja osnovu cjeloživotnog učenja i cjelovitog razvoja djeteta. Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja obavlja se u predškolskim ustanovama, ustanovama socijalne zaštite u kojima su trajno zbrinuta djeca predškolskog uzrasta i drugim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U okviru djelatnosti predškolskog vaspitanja i obrazovanja obezbjeđuju se jednaki uslovi i prilike u ostvarivanju prava djece na vaspitanje i obrazovanje za dobrobit njihovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti bez obzira na pol, sposobnosti, socijalno-ekonomski status i stil života porodice, kulturno, etničko, nacionalno i vjersko nasleđe, kao i ostvarivanje drugih programa, zavisno od potreba i interesa djece predškolskog uzrasta. Svakom predškolskom djetetu obezbjeđuje se jednaka dostupnost vaspitanju i obrazovanju.

Vaspitno-obrazovni rad ostvaruje se na jezicima konstitutivnih naroda koji žive u RS, na službenim pismima ćirilica i latinica. Za djecu, pripadnike nacionalnih manjina, vaspitno-obrazovni rad može se ostvarivati na maternjem jeziku ili dvojezično. Dio programa predškolskog vaspitanja i obrazovanja ili program u cjelini može da se ostvaruje i na stranom jeziku.

Vaspitno-obrazovni rad sa djecom sa smetnjama u psihofizičkom razvoju ostvaruje se po prilagođenom ili posebnom programu, zavisno od potreba i mogućnosti djece. U 2010/2011 godini, 64 djece sa posebnim potrebama je bilo obuhvaćeno smješteno u predškolskim ustanovama.

Predškolska ustanova može biti organizovana kao javna ili privatna ustanova. Javne i privatne ustanove osnivaju se pod jednakim uslovima.

Za vaspitanje i obrazovanje, njegu, zaštitu djece, podsticanje interesovanja i razvijanja sposobnosti djece, te kvalitetnog ispunjavanja slobodnog vremena mogu se osnovati:

- a) "klubovi za djecu" sa različitim programskim sadržajima: sportskim, muzičkim, likovnim, dramskim, folklornim, jezičkim i komunikološkim, informatičkim, rekreativnim i sl.,
- b) "grupe za djecu" – igraonice koje se osnivaju u gradskim i seoskim područjima za potrebe druženja i igre djece mlađe od pet godina i
- v) "vrtić u prirodi" za odmor i rekreaciju predškolske djece.

Za potrebe igre i druženja djece mogu se osnovati centri za igru i druženje djece u okviru otvorenih i zatvorenih prostora kao što su tržni centri, parkovi i druge javne površine.

U školskoj 2011/2012. godini u RS imaju 82 predškolske ustanove (od toga je 66 javnih).

Djelatnost predškolske ustanove ostvaruje se u različitom trajanju (zavisno od potreba djece, roditelja i lokalne zajednice i osnivača, kao i od programske koncepcije predškolske ustanove):

- a) u cjelodnevnom trajanju – do 12 časova dnevno,
- b) u poludnevnom trajanju – do šest časova dnevno i
- v) u višednevnom trajanju – dužem od 24 časa.

U predškolskim ustanovama koriste se sledeći programi:

- a) cjeloviti razvojni programi,
- b) specijalizovani razvojni programi,
- v) interventni, kompenzacioni i rehabilitacioni programi,
- g) programi jačanja roditeljskih znanja i sposobnosti u vaspitanju djece i
- d) programi za djecu pred polazak u školu ako nisu obuhvaćeni nekim oblikom predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Cjeloviti razvojni program je otvoreni program predškolskog vaspitanja i obrazovanja, prilagodljiv za različite uslove i trajanje u svim predškolskim ustanovama u RS.

U predškolskim ustanovama mogu se ostvarivati specijalizovani razvojni programi za nadarenu djecu, prema interesovanjima, potrebama i sposobnostima djece.

Kompenzacioni programi mogu se ostvarivati isključivo u manje podsticajnim - nedovoljno razvijenim sredinama. Aktivnosti i mjere određuju se na osnovu realnih potreba djece i njihovih porodica u njihovom prirodnom okruženju, a pokrivaju raznovrsne djelatnosti od prevencije do suzbijanja faktora koji dovode do uskraćenosti.

Rehabilitacioni programi mogu da se ostvaruju u specijalizovanim ustanovama koje primjenjuju programe predškolskog vaspitanja i obrazovanja radi podrške optimalnom funkcionisanju djece sa smetnjama u razvoju u aktivnostima i učešću u svakodnevnom životu.

Rad sa djecom u predškolskim ustanovama organizuje se u vaspitnim grupama. Vaspitne grupe osnivaju se prema uzrastu djece, vrsti i trajanju programa, sposobnostima, potrebama i interesima djece i roditelja. Mogu biti jasličke za uzrasni period od šest mjeseci do tri godine i vrtičke grupe za uzrasni period od tri godine do polaska u školu. Vaspitne grupe mogu biti formirane od djece istog ili djece različitog uzrasta, takozvane mješovite grupe. Mješovite vaspitne grupe formiraju se samo u slučajevima gdje se ne mogu formirati grupe istog uzrasta.

U školskoj 2009/2010. godini, zbog popunjenosti kapaciteta u predškolske ustanove nije primljeno 1.536 djece. U školskoj 2010/2011. godini, zbog popunjenosti kapaciteta u predškolske ustanove nije primljeno 1.261 dijete. U školskoj 2011/2012. godini zbog popunjenosti kapaciteta u predškolske ustanove nije primljeno 1.596 djece.

Djelatnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja u smislu vaspitno-obrazovnog rada, njege, socijalne i preventivno-zdravstvene zaštite ostvaruju vaspitno-obrazovni radnici: vaspitači, stručni saradnici i asistenti za inkluziju. Ostale djelatnosti predškolskih ustanova obavljaju saradnici.

Vaspitno-obrazovni rad u jasličkim, odnosno vrtičkim grupama obavljaju vaspitači i defektolozi za djecu sa smetnjama u razvoju uključenu u redovne uzrasne grupe i djecu smještenu u razvojne grupe.

Stručni saradnici su: pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik, nutricionista – dijetetičar i ljekar, specijalista pedijatrije.

Vaspitna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta za inkluziju.

Radi stručnog usavršavanja i profesionalnog napredovanja, vaspitači, stručni saradnici, kao i direktori predškolskih ustanova obuhvaćeni su obaveznim programima obuke, usavršavanja i provjere.

BD

Do 2011/12. školske godine sva djeca su primana u obdanište jer je bilo dovoljno i prostornog i kadrovske kapaciteta. Školske 2011/12. godine odbijeno je 83 zahtjeva zbog nedostatka kadra. Za školsku 2012/13. godinu konkurs je u toku i očekuje se prijem većeg broja djece zbog što su obezbijeđeni uslovi za to (prijem u stalni radni odnos i prijem pripravnika).

Mjere koje se preduzimaju kako bi se pratio kvalitet usluga su:

- Aktivan rad sa Vijećem roditelja koji daju svoje prijedloge i sugestije za poboljšanje usluga kao korisnici
- Redovno se analiziraju usluge od strane Upravnog odbora ustanove
- Stručno pedagoški nadzor od strane Pedagoške institucije
- Edukacije kadra

Ekonomska zaštita porodice

Porodične beneficije

Komiteta smatra da, kako bi se ispoštovao član 16. dječiji dodatak mora činiti adekvatan dodatak prihodima, u slučaju kad isti predstavljaju značajan postotak ekvivalentnog dohodka. U izvještaju se ne navodi nivo porodičnih beneficija u Bosni i Hercegovini. Komitet stoga traži da sljedeći izvještaj sadrži dovoljno informacija za procjenu adekvatnosti tih beneficija.

FBIH

Dječiji dodatak je jedno od osnovnih prava porodice sa djecom koja su propisana Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09).

Propisom kantona bliže se uređuju uvjeti, način, postupak, organi i finansiranje navedenih prava (član 90. stav 2. Zakona).

Pravo na dodatak na djecu pripada porodici čiji ukupni mjesečni prihod ostvaren po svim osnovama, izuzev primanja ostvarenih iz socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom, po članu domaćinstva, ne prelaze iznos koji je utvrđen propisom kantona kao najniži iznos prihoda dovoljnih za izdržavanje (član 91. Zakona).

S obzirom da se i dodatak na djecu finansira iz budžeta kantona u praksi postoji identičan problem kao i kod ostvarivanja drugih prava porodice sa djecom, uslovljen finansijskim mogućnostima pojedinih kantona. Pravo na dječiji dodatak se u 2009. i 2010. godini ostvarivalo na području pet kantona (Tuzlanski, Zeničko-dobojski, Bosansko-podrinjski, Srednjobosanski i Kanton Sarajevo). Iznosi dječijeg dodatka su različiti i kreću se od 9,75 do 50,00 KM.

**Pregled -Isplate dodatka na djecu po kantonima u FBiH i mjesečni iznosi
po djetetu u KM za period 2009.-2010.g.**

Kanton	GODINE	
	2009.g.	2010.g.
UNSKO SANSKI	-	-
POSAVSKI	-	-
TUZLANSKI	30,00/38,00 i 50,00	20,00/40,00 i 50,00
ZENIČKO DOBOJSKI	11,10 i 16,60	9,75 i 14,65
BOSANSKO PODRINJSKI	29,00 i 43,50	29,00 i 43,50
SREDNJO BOSANKI	28,00	29,00
HERCEGOVAČKO NERETVANSKI	-	-
ZAPADNO HERCEGOVAČKI	-	-
SARAJEVSKI	33,00 i 49,50	33,00 i 49,50
KANTON 10.	-	-

Napomena:(-) nije isplaćivano pravo

Izvor: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike

RS

Dječiju zaštitu, u smislu Zakona o dječijoj zaštiti RS, čine prava roditelja i djece i organizovane djelatnosti i aktivnosti kojima se obezbjeđuje između ostalog: stvaranje osnovnih uslova za približno ujednačavanje nivoa zadovoljavanja razvojnih potreba djece i pomoć porodici u ostvarivanju njene reproduktivne, zaštitne, vaspitne i ekonomske funkcije, kao i posebna zaštita trećeg djeteta iz porodica sa više djece. Sistem dječije zaštite u RS naročitu pažnju posvećuje: -višečlanim porodicama i vulnerabilnim kategorijama djece, koju čine / djeca iz siromašnih porodica; djeca bez roditeljskog staranja; djeca sa poteškoćama u razvoju i invaliditetom; djeca čiji su roditelji invalidi; djeca poginulih boraca; djeca-civilne žrtve rata.

Takođe, kroz projektne aktivnosti Fonda posebna pažnja se obraća na:

- djecu iz ruralnih sredina;
- djecu u specijalizovanim ustanovama;
- romsku djecu.

Sve navedene kategorije djece su u RS uključene u sistem dječije zaštite kroz novčana davanja i kroz projektne aktivnosti-direktnim pružanjem usluga, u cilju zadovoljavanja njihovih razvojnih potreba.

U skladu sa Zakonom o dječijoj zaštiti, svaki građanin RS, prvenstveno nezaposleni borac, vojni invalid od prve do treće grupe invaliditeta, užiavalac porodične invalidnine, tj. građanin koji ima prebivalište na teritoriji RS, ima pravo na dodatak na djecu.

Pravo na dodatak na djecu ostvaruje se za drugo, treće i četvrto dijete u porodici u zavisnosti od materijalnog položaja u porodici, rasporeda reda rođenja i uzrasta djece, na osnovu podnijetog zahtjeva, a najduže do 15 godina života i ako su na redovnom školovanju. Bez obzira na imovinski cenzus, ovo pravo mogu ostvariti djeca poginulih boraca, djeca civilnih žrtava rata i RVI I i II kategorije, djeca civilne

žrtve rata, djeca bez roditeljskog staranja, djeca za koje nadležan organ donio akt o razvrstavanju zbog ometenosti u razvoju, ako nije smješteno u ustanovu socijalne zaštite, dijete čija porodica ostvaruje pravo na novčanu pomoć prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i djeca oboljela od celijakije i hroničnih bolesti, koje prema ocjeni nadležne komisije prouzrokuju, odnosno imaju za posledicu nastalo tjelesno oštećenje. Pravo na dodatak na djecu za vulnerabilne kategorije ostvaruje se za svu rođenu djecu bez obzira na red rođenja, do navršenih 19 godina života, odnosno dok su obuhvaćena vaspitno-obrazovnim programom i bez obzira na propisane cenzuse za ostvarivanje prava.

Dodatak na djecu, prema važećem zakonskom rješenju, kao novčano davanje u odnosu na vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece, bez obzira na red rođenja djeteta, kao i drugo i četvrto dijete (izuzetno i prvo), ima primarno socijalno-zaštitni karakter, jer se pravo stiče po osnovu posebnih socijalnih kriterija i uslova, a u odnosu na treće dijete u porodici djelimično i pronatalitetni, zbog diferencirano uvećanog iznosa za treće dijete po redu rođenja (ali isto je prethodno moralo ostvariti pravo pod materijalnim uslovima).

Pregled nominalnih iznosa i cenzusa za ostvarivanje prava na DD za period 2010 – 2011.

godina	nominalni iznos po djetetu u KM				cenzus za ostvarivanje prava					
	drugo dijete	treće dijete	četvrto dijete	vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece	ukupan mjesečni prihod po članu porodice ne prelazi iznos od				ukupan katastarski i prihod po članu porodice iznosi do	kataloška vrijednost procijenjene pokretne imovine ne prelazi vrijednost
					drugo dijete	treće dijete	četvrto dijete	vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece		
2010.	45,00	100,00	45,00	100,00	95,00	100,00	100,00	-	10% (3%)	6.000,00
2011.	35,00	70,00	35,00	90,00	75,00	80,00	80,00	-	10% (3%)	5.000,00

(-) pravo se ostvaruje nezavisno od materijalnih uslova porodice

Izvor: Javni fond dječije zaštite RS

Nominalni iznosi dodatka na djecu se redovno i na vrijeme isplaćuju korisnicima prava najkasnije do 05-tog u mjesecu za prethodni mjesec.

Romske porodice ostvaruju prava pod istim uslovima kao i drugi korisnici. Najveći broj romskih porodica pravo ostvaruju kao vulnerabilne (osjetljive) kategorije djece.

BD

U BD porodične beneficije daju se roditeljima bez obzira gdje se na školovanju nalaze njihova djeca, maloljetna do 18 godina i punoljetna najduže do 26 godina.

Socijalno ugrožene porodice

Komiteta pita koje su mjere preduzete kako bi se osigurala ekonomska zaštita romskih porodica kao i drugih ugroženih porodica.

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava donio je Zaključak (2011) da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 16. Povelje na osnovu toga što nije utvrđeno da su uslovi života romskih porodica i drugih ugroženih porodica odgovarajući.

ODGOVOR:

FBIH

Prava iz socijalne zaštite, u smislu Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09) (član 19. stav 1. Zakona), su:

- novčana i druga materijalna pomoć;
- osposobljavanje za život i rad;
- smještaj u drugu porodicu,
- smještaj u ustanovu socijalne zaštite;
- usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
- kućna njega i pomoć u kući.

Propisom kantona utvrđuju se iznosi novčanih i drugih davanja, uvjeti i postupak za sticanje tih prava i njihovo korištenje, ukoliko to nije uređeno ovim zakonom (član 19. stav 2. Zakona).

Propisom kantona mogu se utvrditi i druga prava iz socijalne zaštite u skladu s programima razvoja socijalne zaštite i njegovim mogućnostima (član 19. stav 3. Zakona).

Licima i porodicama u stanju socijalne potrebe, koji ispunjavaju uvjete za sticanje i korištenje prava iz socijalne zaštite iz člana 19. ovog zakona, osiguravaju se na teret sredstava socijalne zaštite i određeni oblici zdravstvene zaštite i zadovoljavanje stambenih i drugih potreba u skladu sa zakonom (član 20. Zakona).

Kada su u pitanju prava iz socijalne zaštite utvrđena zakonima kantona u FBiH, treba naglasiti da kantoni uglavnom svojim propisima utvrđuju ista prava kao i federalni propis i da većina kantona svojim propisima dodatno predviđaju subvencioniranje stanarine, grijanja, struje, sahrane, i dr. najugroženijim kategorijama stanovništva.

Porodice Roma u FBiH ostvaruju pravo na socijalnu pomoć kao mi sve druge socijalno ugrožene porodice u BiH, jer se prilikom zahtijeva za ostvarivanje prava ne navodi ili traži nacionalna ili bilo koja druga pripadnost.

Članom 48. stav 1. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava i zaštite porodice sa djecom, je propisano da ustanove pružaju usluge kojima se u cjelini ili djelomično zadovoljavaju socijalne i druge potrebe korisnika socijalne zaštite. U konkretnom slučaju misli se na Centre za socijalni rad kao ustanove socijalne zaštite.

U obavljanju djelatnosti ustanove (član 50. Zakona) ne smiju uspostavljati nikakva ograničenja u pogledu teritorijalne, nacionalne, vjerske, političke i bilo koje druge pripadnosti korisnika tih ustanova (rasa, boja kože, spol, jezik, socijalno porijeklo i drugo).

RS

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti koji je bio na snazi u vrijeme pisanja Izvještaja (novi Zakon o socijalnoj zaštiti je stupio na snagu u 2012. godini) propisano je da visina novčane pomoći mjesečno iznosi: za pojedinca 41,00 KM, za porodicu sa dva člana 49,00 KM, za porodicu sa tri člana 57,00 KM, za porodicu

sa četiri člana 65,00 KM, za porodicu sa pet i više članova 82,00 KM. Novčana pomoć u tekućoj godini usklađuje se sa indeksom kretanja troškova života za prethodnu godinu.(član 22)

Po novom Zakonu o socijalnoj zaštiti („Službenom glasniku RS“ broj 37/12) visina novčane pomoći se obračunava u procentu od osnovice, a osnovica je prosječna neto plata u RS ostvarena u prethodnoj godini. Visina novčane pomoći utvrđuje se zavisno od broja članova porodice, u procentu od osnovice i iznosi: za pojedinca 15% od osnovice, za porodicu sa dva člana 20% od osnovice, za porodicu sa tri člana 24% od osnovice, za porodicu sa četiri člana 27% od osnovice i za porodicu sa pet i više članova 30% od osnovice.

Član 54. novog Zakona propisuje da se pravo na jednokratnu novčanu pomoć obezbjeđuje pojedincu, članovima porodice ili porodici u cjelini koji se trenutno nađu u stanju socialne potrebe zbog okolnosti iz člana 18. Tačka a) podtačka 8) i tačka b) podtačka 8) ovog zakona. Iznos jednokratne novčane pomoći u toku kalendarske godine ne može biti veći od tromjesečnog iznosa novčane pomoći za korisnike iz člana 24. Ovog zakona, a prema broju članova porodice. Izuzetno, direktor centra zbog posebnih okolnosti može odobriti veći iznos, s tim da ne smije biti veći od trostrukog iznosa iz stava 2. Ovog člana.

BD

Socijalna zaštita se osigurava, prema članu 4. Zakona o socijalnoj zaštiti BD BiH, građanima Distrikta koji su nesposobni za rad, koji nemaju sredstava za život i srodnika koji su zakonom obavezni i u mogućnosti da im osiguraju održavanje, i građanima i porodicama koji svojim radom i po osnovu rada, kao i po osnovu imovinskih prava usljed posebnih okolnosti ne mogu da osiguraju dovoljno sredstava za zadovoljavanje životnih potreba.

Porodice Roma čine građane BD, te podliježu svim kriterijima i mjerilima ravnopravno sa ostalim licima BD.

Posebni aranžmani Vlade BD:

Javna kuhinja, jednokratna pomoć za penzionere i beneficije komunalnih usluga.

Javna kuhinja

Od 2008. godine uspostavljen je rad Javne kuhinje u organizaciji i s finansiranjem iz BD.

Pravo na obroke u javnoj kuhinji priznaju se prvenstveno korisnicima prava na Stalnu osnovnu novčanu pomoć, korisnicima Dodatka za njegu i pomoć od drugog lica, porodicama sa djecom s posebnim potrebama ili teže socijalno ugroženim licima i porodicama, rukovodeći se i njihovim zdravstvenim statusom.

Broj obroka je uslovljen sa izdvojenim sredstvima za istu namjenu. Nepokretnim i polupokretnim osobama obroci se dostavljaju na adresu, a pokretni korisnici istu konzumiraju ili preuzimaju u prostorima javne kuhinje.

U 2010. godini zbog pravila Zakona o javnim nabavkama BiH (Tenderske procedure) kuhani obroci abonentima nisu isporučivani.

Abonentima je isplaćena novčana naknada u mjesečnim tranšama.

JAVNA KUHINJA	2008. decembar	2009.	2010.	2011.
---------------	-------------------	-------	-------	-------

KORISNICI	162	158	114	169
-----------	-----	-----	-----	-----

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD

Subvencije za utrošenu električnu energiju

Odlukom o odobravanju Programa utroška sredstava za subvencionisanje dijela troškova za utrošenu električnu energiju licima u stanju socijalne potrebe sa prebivalištem u BD za 2011.godinu odobrava se program utroška tih sredstava. Odluka se donosi na godišnjem nivou

Subvencioniranje dijela troškova za utrošenu električnu energiju ostvaruju sledeće kategorije lica sa prebivalištem u BD za 2011godinu:

- a. Penzioneri sa penzijom čiji iznos penzije ne prelazi 310,74 KM, a koji su kao takvi evidentirani kod Pododjeljenja za socijalnu zaštitu u 2011. godini i koji su ostvarili pravo na jednokratnu novčanu pomoć za penzionere u 2011. godini;
- b. Nezaposlena lica evidentirana u Zavodu za zapošljavanje Brčko distrikta BiH i to: žene sa navšenih 55 godina života i muškarci sa navšenih 60 godina života do 30. aprila 2011. godine i stariji;
- c. Korisnici stalne osnovne novčane pomoći sa priznatim pravom na korištenje iste u avgustu 2011. godine i djeca bez roditeljskog staranja, evidentirana u pododjelu za socijalnu zaštitu;
- d. Djeca ometena u psihofizičkom razvoju, evidentirana u pododjelu za socijalnu zaštitu;
- e. Ratni vojni invalidi registrovani u službi boračko-invalidske zaštite, čija invalidnina ne prelazi iznos od 310,74 KM.

Postupak za utvrđivanje prava na subvencioniranje dijela troškova za utrošenu električnu energiju provodi Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge Vlade BD, Pododjeljenje za socijalnu zaštitu. Konačna lista korisnika subvencije dostavlja se lokalnom Javnom komunalnom preduzeću koje postupa na način da korisnicima sa konačne liste umanju obaveze za utrošenu električnu energiju u visini subvencije utvrđene Programom.

Visina subvencije uslovljena je brojem isplata u najnižoj skali.

SUBVENCije KOMUNALNIH USLUGA	2008.	2009.	2010.	2011.
KORISNICI	8314	8620	9101	9692

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

Jednokratna novčana pomoć za penzionere

Od 2005. godine namjenski se izdvajaju sredstva za jednokratne pomoći penzionerima u tekućoj godini.

Program utroška sredstava jednokratne novčane pomoći za penzionere sa područja BD donosi se na godišnjem nivou.

Kriteriji za raspodjelu sredstava za 2011. godinu su:

-Da penzioner ima mjesto prebivališta u BD najkasnije do 1. oktobra 2009. godine

-Da je penzioner korisnik penzije iz jednog od fondova PIO /F BiH, RS, zemalja okruženja, zemalja Evrope.

-Da je kao penzioner Fonda PIO RS i/ili Fonda PIO FBiH evidentiran u 2010. godini i nad njim izvršena provjera podataka i visine penzije, po dostavljenim aprilskim spiskovima poslovnica PIO RS I PIO FBiH

-Da je kao penzioner fondova zemalja okruženja i zemalja Evrope evidentiran u 2010. godini i dostavio ček penzije za period april – avgust 2011. godine i/ili potvrdu banke sa područja Brčko distrikta BiH o visini penzije ili visini prosječne penzije

-Da se evidentirao kao penzioner u periodu od 16. aprila do 2. septembra 2011. godine u nadležnom Pododjeljenju uz prilagnje kopija lične karte, čeka od penzije i tekućeg računa banke.

Na osnovu utvrđene konačne liste korisnika – penzionera nadležno Pododjeljenje vrši isplatu sredstava penzionerima.

Isplate su kategorisane po visini penzije u tri skale, penzije do iznosa 310,74 KM – isplata se vrši u visini 135,00 KM; penzije od 310,74 KM do 414,30 KM – isplata se vrši u visini 80,00 KM; penzije od 414,30 KM do 813,55 KM – isplata se vrši u visini 30,00 KM.

NAMJENSKA POMOĆ PENZIONERIMA	2008.	2009.	2010.	2011.
KORISNICI	8314	8731	9079	8921

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD

Jednak tretman stranih državljana i osoba bez državljanstva u pogledu porodičnih beneficija

Zaključak

Evropski komitet za socijalna prava bi želio znati koji su uslovi za davanje dozvole za stalni boravak za dodjelu porodičnih beneficija

ODGOVOR:

BiH

Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH u članu 51. stavu 5) propisuje:“Stalni boravak je pravo na boravak stranca u BiH u neograničenom vremenu.“

U članu 59. stav 1) Zakona propisano je a da se stalni boravak može odobriti strancu pod uslovom da:

- na osnovu odobrenja privremenog boravka neprekidno boravi na teritoriji BiH najmanje pet godina prije podnošenja zahtjeva za odobrenje stalnog boravka,
- raspoláže dovoljnim i redovnim sredstvima za izdržavanje,
- ima osiguran odgovarajući smještaj, i
- ima osigurano zdravstveno osiguranje.

Stavom 2) istog člana je propisano da se boravak van BiH u trajanju do 90 dana u periodu od jedne godine ne smatra prekidom boravka u smislu stava (1) tačke a) ovog člana.

Iako ispunjava uslove iz stava (1) ovog člana, strancu neće biti odobren stalni boravak ako u BiH boravi: po osnovu obrazovanja, po osnovu privremene zaštite, ili je podnio zahtjev za odobrenje

privremene zaštite i čeka odluku o svom statusu, po osnovu međunarodne zaštite, ili je podnio zahtjev za međunarodnu zaštitu i čeka odluku o svom statusu, po osnovu pravnog statusa predviđenog Bečkom konvencijom o diplomatskim odnosima iz 1961., Bečkom konvencijom o konzularnim odnosima iz 1963., Konvencijom iz 1969. o specijalnim misijama ili Bečkom konvencijom o predstavnicima država i njihovim odnosima s međunarodnim organizacijama iz Univerzalne povelje iz 1975., po osnovu volonterskog rada, po osnovu privremenog boravka iz humanitarnih razloga iz člana, jer se nalazi na izdržavanju kazne, odnosno izvršavanju druge krivičnopravne sankcije ili druge obaveze utvrđene odlukom suda ili drugog nadležnog organa, po osnovu liječenja ili po osnovu realizacije projekta značajnog za BiH, koji realizira međunarodna ili domaća institucija ili humanitarna organizacija, udruženje, fondacija ili druga organizacija.

Strancu kojem je odobren stalni boravak nadležni organ u mjestu u kojem stranac ima prebivalište izdaje ličnu kartu za stranca sa rokom važenja na pet godina.

Ako stranac ima odobren stalni boravak, on se može otkazati samo iz sledećih razloga:

1. ako stranac ne poštuje javni poredak BiH ili preduzme aktivnost narušavanja sigurnosti BiH ili je član organizacije koja preduzme takvu aktivnost;
2. stranac ugrozi interese BiH tako što na bilo koji način učestvuje u krijumčarenju naoružanja ili vojne opreme, radioaktivne ili druge opasne materije ili opojne droge, ili u nedozvoljenom prijevozu ili trgovini materijalom za proizvodnju naoružanja ili drugog sredstva za masovno uništenje, ili u proizvodnji ili posjedovanju opojne droge radi prodaje, ili je član organizacije koja na bilo koji način učestvuje u takvoj aktivnosti;
3. organizira ili je u vezi s organiziranjem nezakonitog ulaska, boravka ili izlaska pojedinca ili grupe u ili iz BiH, ili ako organizira ili na bilo koji način učestvuje u trgovini ljudima;
4. služba utvrdi da je sklopljen brak iz interesa ili zasnovana vanbračna zajednica iz interesa ili da je zasnovano usvojenje iz interesa isključivo radi ulaska i/ili boravka stranca u BiH, ili ako Služba utvrdi da stranac koji je izdao pozivno pismo nije ispunio svoje obaveze iz pozivnog pisma, a ponovo je izdao pozivno pismo, ili pozivna pisma izdaje u neistinitu svrhu ili ih drugačije zloupotrebljava;
5. je stranac namjerno dao pogrešne podatke ili prikrrio okolnosti važne za izdavanje
6. je ulazak i/ili boravak stranac ostvario na osnovu krivotvorene putne isprave.

Članom 69. Zakona je predviđen poseban razlog za otkaz stalnog boravka i to u dva slučaja: ako se utvrdi da stranac duže od jedne godine nije nastanjen u BiH ili da stranac izbiva iz BiH kraće od jedne godine, ali se na osnovu okolnosti nedvosmisleno može utvrditi da nema namjeru povratka i stalnog boravka u BiH.

Opće je poznato da je BiH među zemljama sa najizraženijim izbjegličko-raseljeničkim problemom u Evropi. I pored toga, naša zemlja je prihvatila velikom broju izbjeglica, uglavnom iz susjednih zemalja regiona. Nema preciznih podataka, obzirom da postoje bitne razlike u pravnom, ali i stvarnom poimanju brojnog stanja u odnosu na izvore (Ministarstvo sigurnosti, UNHCR).

Trenutno, sa priznatim izbjegličkim statusom u BiH boravi oko 145 izbjeglica. Prema podacima Ministarstva sigurnosti, u BiH je izdato oko 250 izbjegličkih kartona, dok je ovaj sektor tokom 2010. i 2011. godine izdao ukupno 37 kartona, a u 2012. godini (do 31. 3. 2012. godine) još dodatnih 9 izbjegličkih kartona. Razlika u broju izdatih izbjegličkih kartona i broja osoba koje trenutno borave u BiH je broj preseljenih izbjeglica u treće zemlje kroz programe UNHCR-a, a kojima nikad nije prestao izbjeglički status u BiH.

Najveći broj izbjeglica u BiH je iz Srbije i Crne Gore, ali ima određen broj izbjeglica i iz drugih zemalja (Palestina, Sirija, Tunis, Makedonija, Alžir, Albanija, Hrvatska, Moldavija, Saudijska Arabija itd.).

U skladu sa Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu, Ministarstvo sigurnosti BiH nadležno je za utvrđivanje statusa, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je osobama sa priznatim izbjegličkim statusom i statusom supsidijarne zaštite dužno osigurati pristup pravu na rad, obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu pod istim uvjetima kao i državljanima u BiH.

S tim u vezi Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je donijelo šest podzakonskih akata kojima je osobama sa priznatim statusom osiguralo pristup tim zagwarantovanim pravima:

1. Pravilnik o načinu ostvarivanja zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite osoba kojima je priznat izbjeglički status ili drugi vid međunarodne pravne zaštite u Bosni i Hercegovini,
2. Pravilnik o ličnom stanju i upisu činjenica rođenja, vjenčanja i smrti izbjeglica i osoba pod međunarodnom zaštitom u Bosni i Hercegovini,
3. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na rad osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini,
4. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na obrazovanje osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini,
5. Pravilnik o načinu ostvarivanja prava na socijalnu zaštitu osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini i
6. Pravilnik o identifikacionom dokumentu osoba kojima je priznata međunarodna zaštita u Bosni i Hercegovini.

U skladu sa navedenim pravilnicima Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, za izbjeglice sa priznatim statusom u BiH, direktno uplaćuje zdravstveno osiguranje, temeljem čega je iz budžeta za 2011. godinu isplaćeno 39.806,60 KM za 50 osiguranika, što pokriva 131 osobu koje imaju priznat jedan od oblika međunarodne zaštite u BiH ili se radi o članovima porodice osiguranika.

Preko centara za socijalni rad Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, uplaćuje sredstva za osiguranje prava na socijalnu zaštitu, ograničenu finansijsku pomoć, za oko 35 porodica, što pokriva oko 130 osoba, a za 2011. godinu je iz budžeta Ministarstva za ove potrebe isplaćeno ukupno 44.562,00 KM. Kao uslov za pristup pravu na socijalnu zaštitu je da osoba ne ostvaruje prihode iz radno - pravnog statusa.

Sve osobe starije od 15 godina i punoljetne osobe sa priznatim statusom prijavljene su na Biro za zapošljavanje sa mogućnošću zapošljavanja pod istim uvjetima kao i državljani BiH.

U nadležnosti Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH je i funkcionisanje Izbjegličko-prihvatnog centra u Salakovcu - Mostar, u kome je smješteno 37 osoba, od toga je 28 osoba sa priznatim statusom međunarodne zaštite. Preostali broj izbjeglica u BiH sa priznatim statusom uglavnom je u privatnom smještaju.

Pored osoba sa priznatim izbjegličkim statusom, u BiH duži niz godina boravi veliki broj osoba koje su u BiH prihvaćene kao izbjegla lica, a koja još uvijek nisu integrisana u BiH. Radi se uglavnom o izbjeglim osobama srpske nacionalnosti iz Hrvatske i Bošnjacima, Romima i Albancima iz Srbije i Crne Gore. Značajan dio ove populacije, nema riješena statusna i druga pitanja u BiH, koja bi im omogućila olakšano integrisanje ili imaju državljanski status, što i njih same, ali i nadležne institucije limitira da se problemi ove grupe ljudi u BiH, rješavaju prema pravilima međunarodne pravne zaštite.

Nasilje u porodici koje se odnosi na žene

Komiteta traži da se u sljedeći izvještaj uvrste informacije o primjeni zakona o zaštiti od nasilja u porodici. Također traži da se u sljedećem izvještaju pruži cjelovit opis preduzetih mjera za borbu protiv porodičnog nasilja nad ženama (mjere u zakonu i praksi, podaci, sudske odluke i slično).

FBiH

Opći principi i pravila uređeni Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici („Službene novine FBiH“ br. 22/05 i 51/06) i drugi propisi koji uređuju oblast nasilja u porodici, osiguravaju sprečavanje i suzbijanje ove vrste nasilja, efikasne mjere uticaja na nasilnike i druge osobe da ne čine nasilje, te oklanjanje posljedica počinjenog nasilja, propisujući način ostvarivanja te zaštite.

Članom 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici definisano je da je nasilje u porodici bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju kao i prijetnje takvim djelima, ili propuštanje činjenja i pažnje koje ozbiljno sputavaju članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti u javnoj i privatnoj sferi života.

Državni organi koji najčešće imaju prvi kontakt sa žrtvom nasilja su: policija, centri za socijalni rad i sudovi. Ovi organi, svaki u okviru svoje nadležnosti interveniše u zaštiti zbrinjavanja žena i djece žrtava nasilja i vode evidenciju o ovim slučajevima.

Nasilje i agresivnost u porodici, prvenstveno nasilje nad ženama, djecom i starijim osobama, često ostaje skriveno od centra za socijalni rad, budući da žrtve nasilja rijetko same traže pomoć plašeći se novih posljedica. Oni koji imaju informacije o prisustvu nasilja, također to ne prijavljuju zbog stavova o neuplitanju u porodične probleme drugih. Intervencija u porodici od strane centra za socijalni rad odvija se prije svega putem zaštite interesa djece koja su, nažalost u porodicama u kojima je prisutno nasilje izložena psihičkom zlostavljanju, zanemarivanju i zapuštanju, ali vrlo često i fizičkom zlostavljanju.

U cilju što bolje zaštite djeteta, centar za socijalni rad kao organ starateljstva, odnosno kao osnovna služba socijalne zaštite u lokalnoj zajednici, dužan je da po službenoj dužnosti preduzima potrebne mjere radi zaštite prava i interesa djeteta, odnosno da obezbijedi pomoć i podršku svoj djeci kojoj je usljed zlostavljanja ili zanemarivanja ugrožen život, zdravlje i razvoj i to na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja. Također, svako ko izrazi sumnju na prisustvo nasilja u porodici ima pravo i obavezu da podnese prijavu nadležnom centru za socijalni rad.

Prema odredbama Porodičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine i Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom Federacije BiH, centar za socijalni rad je ne samo ovlašćen već i dužan preduzimati porodično-pravne mjere ali i mjere socijalne zaštite kad ocijeni da su interesi djece, ili osoba kojima je oduzeta poslovna sposobnost, ili starijih osoba, ugroženi. Njihovi interesi su nesumnjivo ugroženi ako je u porodici ili instituciji u kojoj su smješteni prisutno nasilje. Interesi

djeteta su ugroženi u porodici i ukoliko je u njoj prisutno nasilje oca nad majkom ili obratno. Centar za socijalni rad je dužan da po prijavi uključi stručni tim (psihologa, pedagoga, socijalnog radnika, a po potrebi i druge stručnjake), te da sačini plan zaštite žrtve nasilja. Plan zaštite pretpostavlja psihosocijalnu podršku djeci i roditelju koji su žrtve nasilja, pružanje materijalne pomoći žrtvama, a ukoliko postoji potreba organizuje se i njihovo izmještanje i zbrinjavanje smještajem u sklonište/sigurne kuće, ako na tom području postoje ovakvi resursi i zakonska osnova.

Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom žrtve nasilja nisu definirane kao kategorija korisnika prava socijalne zaštite, ali je ostavljen prostor da se to uredi kantonalnim zakonima. Zakoni o socijalnoj zaštiti doneseni u Kantonu Sarajevo, Zeničko-

dobojskom i Tuzlanskom kantonu primjer su dobre prakse gdje su žrtve nasilja definisane kao posebna kategorija korisnika.

Praksa je pokazala da je potrebno izvršiti izmjene Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite obitelji sa djecom u smislu da se žrtve nasilja u porodici definišu kao kategorija korisnika prava socijalne zaštite, čime bi se na teritoriji cijele Federacije ujednačila prava žrtava nasilja u porodici. Shodno tome, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike planira s resoronom ministarstvima kantona izradu novog zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom. Pri izradi istog bit će uzete u obzir smjernice i preporuke međunarodnih dokumenata koje je ratifikovala Bosna i Hercegovina, Strateškog plana za prevenciju nasilja u obitelji za Federaciju BiH i Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u obitelji za BiH, kako bi se žrtve nasilja tretirale kao kategorija korisnika prava iz socijalne zaštite.

Nadalje, shodno Strateškom planu prevencije nasilja u obitelji institucijama iz oblasti upošljavanja date su preporuke da u projekte upošljavanja, kao posebnu ciljnu skupinu uvrste žrtve nasilja u obitelji, bilo da je riječ o mjerama sufinanciranja upošljavanja, obuke i prekvalifikacije ili njihovog samoupošljavanja. S tim u svezi Federalni zavod za upošljavanje od 2009. godine uspješno realizira Program sufinanciranja upošljavanja osoba s invaliditetom i drugim teže upošljivim grupama neuposlenih osoba odnosno ženama žrtvama nasilja.

Federalno ministarstvo rada i socijalne politike je također planiralo izradu Priručnika za trening i edukaciju uposlenih u centrima za socijalni rad/službama u Federaciji BiH za postupanje u slučajevima nasilja u obitelji. Na temelju tog priručnika, u saradnji sa kantonalnim ministarstvima iz oblasti socijalne zaštite, bi se vršila obuka u prevenciji, prepoznavanju i suzbijanju nasilja u obitelji zaposlenih u centrima za socijalni rad.

Na području Federacije BiH u pet kantona, djeluje šest „sigurnih kuća/skloništa“ za pomoć i zaštitu žrtava nasilja u obitelji: Udruženje „Žena BiH“ Mostar, Udruženje žena „Mirjam“ Mostar, Udruženje „Žene sa Une“ Bihać, Fondacija lokalne demokratije Sarajevo, UG „Medica“ Zenica i Udruženje žena „Vive žene“ Tuzla. Federalno ministarstvo rada i socijalne politike prepoznalo je njihov značaj i sukladno mogućnostima kontinuirano financijski potpomaže njihov rad. Ova sredstva su prevashodno usmjerena ka poboljšanju uvjeta za privremeni smještaj u sigurnim kućama žrtava nasilja u obitelji.

RS

Izvršavajući obavezu države prema članu 16. Povelje, da osigura odgovarajuću zaštitu za žene žrtve nasilja u porodici, i kroz zakone i u praksi, RS je preduzela sledeće mjere: Vlada RS donijela je Akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici u RS, koji je usvojen 2007.godine, a čije je sprovođenje započelo 2008.godine; usvojena je Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u RS 2009 – 2013. godina; Gender centar RS, kao stručna služba Vlade RS za jednakost i ravnopravnost polova, je u toku realizacije akcionog plana, u saradnji sa Ministarstvom pravde, Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvom unutrašnjih poslova, Ministarstvom za porodicu, omladinu i sport i Ministarstvom prosvjete i kulture, izdao Priručnik za postupanje subjekata zaštite-Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u RS.

U skladu sa obavezama iz Strategije urađen je Akcioni plan za borbu protiv nasilja u porodici u 2011.godini (Zdravstvena i socijalna zaštita). U skladu sa Akcionim planom urađen je dokument-sektorska analiza u oblast zdravstvene i socijalne zaštite pod nazivom „Sprječavanje i suzbijanje nasilja u porodici i drugih oblika nasilja po osnovu pola/roda u RS“. Takođe, u skladu sa obavezama iz Strategije vrši se edukacija edukatora zdravstvenih i socijalnih radnika, pod nazivom „Stop nasilju“. Priručnik za

postupanje subjekata zaštite-Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u RS štampan je i distribuiran svim učesnicima edukacije.

RS u svom Budžetu svake godine obezbjeđuje sredstva za sufinansiranje rada sigurnih kuća.

Pored postojanja „sigurnih kuća“, u razvijenim opštinama pri centrima za socijalni rad djeluju timovi za nasilje u porodici, a pri Centru za socijalni rad Prijedor i Centru za socijalni rad Banjaluka osnovano je prihvatilište za žrtve nasilja u porodici.

Prema izvještaju sigurne kuće „Budućnost“ Modriča, u istoj je u 2009. godini bilo smješteno 86 žena i 98 djece žrtava nasilja u porodici. Prema izvještaju sigurne kuće u Prijedoru, u istoj je u 2009. godini bilo smješteno 4 žene i 6 djece žrtava nasilja u porodici. Prema izvještaju sigurne kuće u Banjaluci, u istoj je u 2009. godini bilo smješteno 42 žene i 51 dijete, žrtve nasilja u porodici.

Prema podacima kojima raspolaže Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u 2009-godini na teritoriji RS prijavljene su 1432 žrtve nasilja u porodici, a u 2010.godini 1330.

BD

U porodici nije dozvoljeno nasilničko ponašanje bračnih partnera ili bilo kojeg drugog člana porodice definiše se članom 3. Porodičnog zakona BD..

Pod nasilničkim ponašanjem podrazumijeva se svako ponašanje koje ima obilježja krivičnog djela nasilja u porodici propisan Krivičnim zakonom BD BiH.

Članom 22. Zakona o socijalnoj zaštiti BD BiH, zlostavljanim licem smatra se punoljetna osoba nad kojom je počinjen namjerni akt u svrhu nanošenja bola, fizičkog ili psihičkog oštećenja koje je prouzrokovalo ugrožavanje zdravlja, fizičkog ili psihičkog integriteta ličnosti.

Na osnovu Člana 288. Porodičnog zakona BD BiH, pravo na zaštitu od nasilničkog ponašanja u porodici, imaju bračni partneri, vanbračni partneri i svi članovi porodice.

Zaštitu od nasilničkog ponašanja dužni su pružiti Policija BD i Organ starateljstva.

Sva fizička i pravna lica dužna su odmah po saznanju za nasilničko ponašanje o tome dostaviti obavijest Policiji BD ili Tužilaštvu BD.

Prema Krivičnom zakonu BD članom 218 određuje se sljedeće:

1. Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
2. Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počini prema članu porodice s kojime živi u zajedničkom domaćinstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovoga člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
3. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 3 ovoga člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
4. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 4 ovoga člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
5. Ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje

deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Zaštita od nasilničkog ponašanja u porodici j se odvija kroz savjetodavni rad i socijalnu zaštitu.

Stručni radnici Pododjeljenja za socijalnu zaštitu BD (socijalni radnici, pedagog i psiholog) su tokom 24 sata pripravnici kako bi reagovali na poziv Policije BD za slučaj nasilja u porodici i za slučajeve uzimanja izjave od maloljetnih lica. Zajedno s policijom interventno posjećuju porodicu gdje se desilo (prijavljeno) nasilje i preduzimaju mjere najčešće savjetodavnog rada sa žrtvom nasilja i nasilnikom, te eventualno izmiještanje žrtve. Ukoliko je to neophodno, zajedno sa žrtvom nasilja pokušava se pronaći adekvatno rješenje za privremeni smještaj, kod srodničke porodice, prijatelja ili u sigurnu kuću. Ako je sigurna kuća jedino rješenje onda se žrtva smješta u bilo koji smještaj takve namjene u BiH, sa kojima Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD ima saradnju, a najčešće su to sigurne kuće u okolnim opštinama. Do sada su sigurne kuće radile bez naknade, a ukoliko je to jedini izbor Pododjeljenje prihvata naknade za izvršene usluge smještaja i stručnog rada sa žrtvama.

Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD ženama žrtvama nasilja u porodici, njihovim srodnicima pruža pomoć u vidu smještaja u humanitarnim naseljima u BD, i po potrebi odobrava jednokratnu novčanu pomoć.

Posebno ističemo da je u BD :

-Zakon o zaštiti od nasilja u porodici u proceduri donošenja!

-BD je usvojio Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BD.

Zaštitne mjere prema nasilniku se ne provode iz razloga nepostojanja zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji ih propisuje.

Policija BD posebno provodi postupke iz svoje nadležnosti, dajući naročitu pažnju zaštiti maloljetnih osoba, kao žrtvama ili kao svjedocima nasilja, naravno uz jasno određene zakonske procedure i nikako bez prisustva stručnih radnika Centra za socijalni rad.

Policijski službenici, kao i stručni radnici Pododjeljenja za socijalnu zaštitu BD prošli su potrebne obuke za rad sa žrtvama i počiniocima nasilja u porodici.

NASILJE U PORODICI			2007.	2008.	2009.
Broj prijavljenih slučajeva			55	26	29

Izvor: Policija Brčko distrikta BiH

Član 17. – Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

Stav 1.

Satus djeteta

Zaključak

Komitet podsjeća da prema članu 17. mora postojati pravo da usvojeno dijete mora znati svoje porijeklo. Komitet stoga pita pod kojim uslovima bi se to pravo moglo ograničiti. Nadalje, komitet podsjeća da prema članu 17. Povelje ne smije postojati diskriminacija između djece rođene u braku i izvan braka, na primjer u pitanjima koja se odnose na nasljedna prava i obaveze izdržavanja. Komitet želi biti obaviješten o važećim zakonskim propisima u tom pogledu.

ODGOVOR:

Satus djeteta

Komitet podsjeća da prema članu 17. mora postojati pravo da usvojeno dijete mora znati svoje porijeklo. Komitet stoga pita pod kojim uslovima bi se to pravo moglo ograničiti.

Komitet podsjeća da prema članu 17. Povelje ne smije postojati diskriminacija između djece rođene u braku i izvan braka, na primjer u pitanjima koja se odnose na nasljedna prava i obaveze izdržavanja. Komitet želi biti obaviješten o važećim zakonskim propisima u tom pogledu.

FBIH

Porodičnim zakonom FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05 i 41/05), konkretno odredbom člana 92. je propisano da dijete ima pravo znati da je usvojeno i da su usvojioci dužni upoznati dijete da je usvojeno najkasnije do njegove sedme godine života, odnosno odmah nakon zasnivanja usvojenja, ako je usvojeno starije dijete. Pored toga, Zakonom je propisano da će se uvid u spise predmeta usvojenja dopustiti punoljetnom usvojeniku, a maloljetnom usvojeniku će organ starateljstva dopustiti uvid u spise predmeta ukoliko utvrdi da je to u njegovom interesu.

Porodični zakon FBiH ne sadrži odredbe kojima se punoljetnom usvojeniku ograničava uvid u spise predmeta usvojenja.

U Izvještaju je već navedeno da Porodični zakon FBiH ne sadrži odredbe koje na različit način tretiraju bračnu i vanbračnu djecu po bilo kom pitanju, pa tako i kada se radi o izdržavanju malodobnog djeteta. Tako u Zakonu postoji više odredaba koje propisuju da su roditelji dužni izdržavati svoju malodobnu djecu i da u izvršavanju te obaveze moraju iskoristiti sve svoje mogućnosti i sposobnosti.

U FBiH se primjenjuje stari Zakona o nasljeđivanju („Službeni list SR BiH“ broj 7/80 i 15/80) kojim je propisano je da se vanbračno srodstvo izjednačava u pogledu nasljeđivanja sa bračnim, a srodstvo potpunog usvojenja sa srodstvom po krvi. U slučaju potpunog usvojenja prestaju međusobna nasljedna prava usvojenika i njegovih potomaka sa njegovim srodnicima po krvi (član 5) .

U FBiH je u pripremi novi zakon o nasljeđivanju.

RS

U važećem Porodičnom zakonu RS nije posebno propisano pravo djeteta da zna svoje porijeklo, tako da nije propisao ni u kojim slučajevima se isto može ograničiti.

Članom 8. Porodičnog zakona RS propisano je da su prava i dužnosti roditelja i drugih srodnika prema djeci, kao i prava i dužnosti djece prema roditeljima i srodnicima jednaka, bez obzira da li su djeca rođena u braku ili van braka.

Članom 237. Porodičnog zakona RS propisano je da su očuh i maćeha dužni da izdržavaju svoje maloljetne pastorku, ako ovi nemaju srodnika koji su ih po odredbama ovog zakona dužni da izdržavaju. Obaveza očuha i maćehe da izdržavaju svoje maloljetne pastorku ostaje i nakon smrti roditelja djeteta, ako je u času smrti postojala porodična zajednica između očuha i maćehe i pastorka.

Članom 4. Zakona o nasljeđivanju („Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 1/09) propisano je da se vanbračno srodstvo izjednačava u pogledu nasljeđivanja sa bračnim, a srodstvo potpunog usvojenja sa srodstvom po krvi. U slučaju potpunog usvojenja prestaju međusobna nasljedna prava usvojenika i njegovih potomaka sa njegovim srođnicima po krvi.

BD

Glava IV Porodičnog zakona BD reguliše pitanja usvojenja.

Članom 76. Porodičnog zakona BD propisano je: “Usvojenje je poseban oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili bez odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srođnički odnos. Usvojenje se može zasnovati kao nepotpuno i potpuno.”

Član 77. predviđa da dijete ima pravo da zna da je usvojeno a u članu 94. je propisano da u izreci rješenja o zasnivanju usvojenja Organ starateljstva navodi: lično ime usvojenika, datum i mjesto rođenja, državljanstvo usvojenika, lično ime jednog roditelja, matični broj i državljanstvo usvojitelja, vrstu usvojenja i novo lično ime usvojenika.

Usvojenje se može zasnovati samo ako je u interesu usvojenika.

Član 96. zakona propisuje da se potpunim usvojenjem između usvojitelja i njegovih srodnika s jedne strane i usvojenika i njegovih potomaka s druge strane, zasniva neraskidivi odnos srodstva, jednak krvnom srodstvu. U matičnu knjigu rođenih usvojitelji se upisuju kao roditelji usvojenika.

Isti član predviđa da nepotpuno usvojenje stvara prava i obaveze koja prema zakonu postoje između roditelja i djece, između usvojitelja, s jedne strane, te usvojenika i njegovih potomaka s druge strane. Nepotpuno usvojenje ne utiče na prava i dužnosti usvojenika prema njegovim roditeljima i drugim srođnicima.

Član 102. Porodičnog zakona predviđa da usvojitelj iz nepotpunog usvojenja može usvojenika ograničiti ili isključiti iz prava nasljeđivanja, pod uslovima predviđenim u Zakonu o nasljeđivanju. U BD ne postoji Zakon o nasljeđivanju a primjenjuje se stari Zakon o nasljeđivanju („Službeni list SR BiH“ broj 7/80 i 15/80)

Vanbračnom zajednicom u smislu Porodičnog zakona (član 5. stav 1.) smatra se zajednica života žene i muškarca koji nisu u braku ili vanbračnoj zajednici s drugim licima i koja traje najmanje tri godine ako nemaju djecu ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete.

Imajući u vidu da je Porodičnim zakonom BD vanbračna zajednica izjednačena s bračnom zajednicom u pogledu prava na međusobno izdržavanje i drugih imovinsko-pravnih odnosa, dolazi se do zaključka da je položaj djece rođene u braku i izvan braka u potpunosti ravnopravan (član 5. stav 2.).

Zaštita djece od lošeg postupanja i zlostavljanja

Zaključak

Komiteta smatra da ne postoji izričita zabrana tjelesnog kažnjavanja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Brčko Distriktu. Tjelesno kažnjavanje nije izričito zabranjeno u školama i ustanovama, pa ova situacija nije u skladu sa Poveljom.

ODGOVOR:

BiH

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH u članu 34. stav 2), regulišu pitanja uloge i obaveze škole i zabrane fizičkog kažnjavanja učenika i propisuje „Škola svoju ulogu i obaveze ostvaruje u okruženju koje razvija motivaciju za sticanje znanja, koje poštuje i podržava individualnost svakog učenika, kao i njegov kulturni i nacionalni identitet, jezik i vjeroispovijest, koje je sigurno i u kojem ne postoji bilo kakav oblik zastrašivanja, zlostavljanja, **fizičkog kažnjavanja**, vrijeđanja, ponižavanja ili degradiranja ili štete po zdravlje, uključujući i štetu izazvanu pušenjem ili upotrebom drugih opojnih i zakonom zabranjenih sredstava“ .

FBIH

Naprijed je već navedeno da u okviru reformskih aktivnosti u oblasti socijalne zaštite, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u kontekstu zajedničke nadležnosti i djelovanja Federacije i kantona u oblasti socijalne zaštite, planira s resornim ministarstvima kantona izradu novog zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom. Pri izradi ovog zakonodavstva vodit će se računa o odredbama Evropske socijalne povelje i zaključcima komiteta, koji se odnose na zabranu fizičkog kažnjavanja djece u ustanovama socijalne zaštite i kod alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.

BD

Član 110 Porodičnog zakona BD („Sl.glasnik BD” broj: 23/07) podrazumijeva da dijete u porodici ima pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zapostavljanja i zanemarivanja.

Zaštita ličnih prava i interesa djeteta, preduzimanje mjera, te savjetodavni rad vrši se od strane Organa starateljstva, Policije, Tužilaštva, Suda, što podrazumijeva i zaštitu od nasilničkog ponašanja u porodici i preduzimanje mjera.

Zlostavljane osobe su kategorija koju poznaje Zakon o socijalnoj zaštiti BD gdje se članom 16 definiše da su zlostavljana djeca maloljetnici kojima je nanesen fizički ili psihički bol ili oštećenje, a koje je prouzrokovalo ugrožavanje zdravlja fizičkog i psihičkog integriteta ličnosti ili onemogućilo normalan razvoj djeteta.

Korisnici socijalne zaštite su i zlostavljana djeca.

Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika - član 216. Krivičnog zakona BD / prečišćen tekst/, propisuje da:

1. Roditelj, usvojlac, staralac ili drugo lice koje grubo zanemaruje svoje dužnosti zbrinjavanja ili odgoja djeteta ili maloljetnika, kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
2. Kaznom iz stava 1 ovoga člana kaznit će se roditelj, usvojlac, staralac ili drugo lice koje zlostavi dijete ili maloljetnika, prisili ga na rad koji ne odgovara njegovoj životnoj dobi, ili na pretjerani rad, ili na prosjačenje, ili ga iz koristoljublja navodi na ponašanje koje je štetno za njegov razvoj.
3. Ako je krivičnim djelom iz stavova 1 i 2 ovoga člana dijete ili maloljetnik teško tjelesno ozlijeđen, ili mu je teško narušeno zdravlje, ili se zbog krivičnog djela iz stavova 1 ili 2 ovoga člana dijete ili maloljetnik odao prosjačenju, prostituciji ili drugim oblicima asocijalnog ponašanja ili delinkvenciji, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do pet godina.

Krivični zakon BD u članu 218. definiše nasilje u porodici;

1. Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili duševno zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
2. Ko krivično djelo iz stava 1 ovoga člana počini prema članu porodice s kojime živi u zajedničkom domaćinstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine. (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz stavova 1 i 2 ovoga člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
3. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 3 ovoga člana član porodice teško tjelesno ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz stavova od 1 do 3 ovoga člana počinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.
4. Ako je krivičnim djelom iz stavova od 1 do 4 ovoga člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
5. Ko usmrti člana porodice kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Javna briga za djecu

Zaključak

Komiteta želi biti upoznat o rezultatima politike u vezi s mjerama koje treba poduzeti kako bi se transformisalo institucionalno zbrinjavanje, razvile alternativne usluge, ojačali kapaciteti centara za socijalni rad i izgradio pravni okvir za zaštitu porodica i djece.

ODGOVOR:

FBIH

U cilju razvijanja sistema socijalne zaštite koji će imati kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece za život u biološkoj porodici, kao i potrebe djece razdvojene od roditelja, da dobiju zaštitu koja će biti u skladu sa njihovim najboljim interesima, sačinjen je "Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016.godina." koji je 2008. godine usvojen od strane Vlade FBiH i u oba doma Parlamenta FBiH. Usvajanjem ovog dokumenta započela je implementacija zajedničke politike prema djeci bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH u svim segmentima zaštite dječijih ljudskih prava, kako je to utvrđeno Konvencijom o pravima djeteta.

Usmjerenje FBiH kroz dokument je provođenje deinstitucionalizacije i transformacije postojećih institucija za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, što uključuje i pružanje raznovrsnih usluga kojim će se obezbijediti adekvatna podrška porodicama i djeci tokom procesa transformacije ustanova.

U okviru ovog dokumenta urađen je Akcioni plan 2013.-2016.godine koji još nije usvojen od strane Vlade FBiH. Ovim Akcionim planom date su smjernice za usklađivanje zakonske regulative, koja se odnosi na brigu o djeci bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u FBiH sa Evropskim standardima.

Značaj ovog Akcionog plana je u uspostavljanju planova i programa, kako na entitetskom i kantonalnom nivou, tako i na lokalnim nivoima, s ciljem unaprjeđenja i provođenja aktivnosti na što uspješnijoj zaštiti

djece bez roditeljskog staranja i djece pod rizikom od razdvajanja kao i osiguranju uvjeta za pristojan život i optimalan razvoj svakog djeteta u porodičnom okruženju.

Akcionim planom, u dijelu koji se odnosi na oblasti vanporodičnog zbrinjavanja djece predviđena je izrada Pravilnika o općim, tehničkim i stručnim uvjetima za osnivanje i rad ustanova socijalne zaštite koje vrše zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, s ciljem transformacije postojećih domova sa smještajnim kapacitetima za više od 40 djece, u domove za smještaj 40 djece. U drugoj fazi bi se vršilo smanjivanje kapaciteta za smještaj djece i isti bi bio do 12 djece.

Ujedno je potrebno uraditi izmjene Zakona o osnovama socijalne zaštite kojim će se definisati mogućnost otvaranja novih malih porodičnih domova sa smještajnim kapacitetima do 12 djece, čije usluge će biti standardizirane. Kroz izmjene Zakona bi se regulisao i smještaj djece bez roditeljskog staranja dobi do pet godina u domove samo u izuzetnim situacijama, a najduže na period do 60 dana.

Mjere za jačanje kapaciteta centara za socijalni rad radi obezbjeđenja odgovarajućeg pristupa programima socijalne pomoći za djecu i njihove porodice provode se uglavnom kroz projekte.

U okviru projekta „Podrška mrežama socijalne sigurnosti i zapošljavanju“ Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, odnosno jedinica pri ministarstvu PIU SESER i WB pružaju pomoć centrima za socijalni rad u FBiH u pogledu adaptacije 40 CSR na osnovu utvrđenog stanja i prijedloga za adaptaciju od strane izabranog konsultanta.

Kroz Projekat „Jačanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH“ (SPIS) provodi se jačanje kapaciteta za unapređivanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece i porodica u BiH.

Od jeseni 2011. godine SPIS program ulazi u svoju treću fazu implementacije, koja se finalizira iz IPA 2010. programa državne pomoći. Opći cilj ove faze je unapređenje sistema socijalne zaštite na svim nivoima vlasti, jačanjem programskog okvira i kapaciteta socijalne zaštite, inkluzija djece i institucionalnih mehanizama koordinacije i komunikacije između pružatelja socijalnih usluga i organa nadležnih za donošenje odluka na lokalnom nivou, sa posebnim naglaskom na primjenu pristupa zasnovanog na potrebama i ljudskim pravima. Kroz ovu aktivnost bit će obučeni i stručni radnici centara za socijalni rad.

Projekat SPIS provodi Ministarstvo civilnih poslova BiH, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, Vlada Brčko Distrikta, Direkcija za ekonomsko planiranje BiH, kao i NVO. U implementaciji ove aktivnosti, UNICEF će se oslanjati na svoje iskustvo u implementiranju opšte obuke iz ljudskih prava i konkretne tehničke obuke u socijalnom sektoru.

Komiteta želi biti informisan o razvoju starateljskog zbrinjavanja u Federaciji Bosne i Hercegovine, koliko su dobro organizovani i o broju djece smještene u starateljske porodice u odnosu na institucije.

FBiH

Shodno članu 31. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom, smještaj u drugu porodicu mogu ostvariti djeca i odrasla lica kojima je potrebna stalna briga i pomoć radi zadovoljavanja njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u krugu vlastite porodice ili na drugi način i to:

- djeca bez roditeljskog staranja, odgojno zanemarena djeca, odgojno zapuštena djeca i djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama do povratka u vlastitu porodicu, do završetka redovnog školovanja, a najduže 12 mjeseci po završetku redovnog školovanja,
- lica sa invaliditetom, stara lica i lica sa društveno negativnim ponašanjem, koja nisu u mogućnosti da se sami staraju o sebi, a uslijed stambenih ili porodičnih prilika nemaju mogućnost da im se zaštita osigura na drugi način,
- žena za vrijeme trudnoće, porođaja i poslije porođaja i samohrana majka do godinu dana života djeteta i ukoliko nema sredstava za izdržavanje ili kojoj je, uslijed neriješenog stambenog pitanja ili poremećenih porodičnih odnosa, potreban privremeni smještaj.

O smještaju lica u drugu porodicu kao i o prestanku smještaja, odlučuje centar za socijalni rad na čijem području lice ima prebivalište. Centar za socijalni rad, koji je odlučio o smještaju lica u drugu porodicu, obavlja nadzor nad tom porodicom, pruža pomoć toj porodici i redovnim obilaskom održava stalnu vezu sa smještenim licem (član 33. Zakona).

Član porodice u kojoj je lice smješteno i koji preuzme brigu o tom licu (u daljem tekstu: hranitelj) mora biti duševno i tjelesno zdrav i imati stambene i druge uslove potrebne za zaštitu, čuvanje, njegu, ishranu, učenje i zadovoljavanje drugih potreba i interesa tog lica (član 34. Zakona).

Lice se ne može smjestiti u drugu porodicu (član 35. Zakona): u kojoj je jednom od bračnih drugova oduzeta ili ograničena poslovna sposobnost, u kojoj je jedan od bračnih drugova lišen roditeljskog prava, u kojoj su poremećeni porodični odnosi, u kojoj su neki članovi-lica sa društveno negativnim ponašanjem, u kojoj bi zbog bolesti nekog člana porodice bilo ugroženo zdravlje smještenog lica.

Za smještaj djeteta u drugu porodicu potrebna je pismena saglasnost roditelja, odnosno usvojitelja ili staratelja, a ako je lice starije od 15 godina, potreban je i njegov pristanak. Saglasnost roditelja nije potrebna, ako su roditelji lišeni roditeljskog prava (član 36. Zakona).

Porodica u kojoj je dijete smješteno, ne može preduzimati, bez saglasnosti roditelja, usvojitelja ili organa starateljstva, važnije mjere u pogledu ličnosti djeteta, a naročito predati ga nekom drugom licu na čuvanje i njegu, prekinuti školovanje, promijeniti vrstu škole, odlučiti o izboru ili obavljanju zanimanja i zaključivanja ugovora o radu, u smislu propisa o radu (član 37. zakona).

Hranitelj ima pravo na naknadu. Visina naknade utvrđuje se propisom kantona. Naknada se ne smatra se plaćom, niti drugim prihodom koji podliježe plaćanju poreza (član 38. Zakona).

Na osnovu rješenja o određivanju smještaja u drugu porodicu, centar za socijalni rad zaključuje pismeni ugovor o smještaju sa hraniteljem. Ugovorom se uređuju međusobni odnosi između centra za socijalni rad i hranitelja, a naročito: uslovi i rok otkazivanja ugovora, visina, način isplate naknade za smještaj lica, obveznik isplate naknade, kao i druga pitanja (član 39. Zakona).

Troškove smještaja u drugu porodicu snosi lice koje je smješteno u drugu porodicu, roditelj, usvojitelj, staratelj ili srodnik koji je dužan da izdržava to lice, ili drugo pravno ili fizičko lice koje je preuzelo obavezu plaćanja troškova, u skladu sa propisom kantona (član 40. Zakona).

Smještaj u ustanovu socijalne zaštite mogu ostvariti djeca i odrasla lica kojima je potrebna stalna briga i pomoć u zadovoljavanju njihovih životnih potreba, a ne mogu ih ostvariti u vlastitoj ili drugoj porodici ili na drugi način (član 41. Zakona).

O smještaju u ustanove odlučuje centar za socijalni rad na čijem području lice ima prebivalište, na osnovu mišljenja stručnog tima centra, izvršne odluke suda, organa starateljstva ili na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije o nesposobnosti za rad, odnosno nalaza i mišljenja odgovarajuće zdravstvene ustanove. Centar za socijalni rad, koji je smjestio lice u ustanovu, dužan je, radi brige, zaštite, liječenja fizičkog ili mentalnog zdravlja tog lica, pratiti njegov tretman u ustanovi. Navedena obaveza posebno se odnosi na slučaj ako je dijete smješteno u ustanovu (član 42. Zakona).

Ustanova je dužna primiti na smještaj lice koje uputi centar za socijalni rad. Izuzetno ustanova može uskratiti prijem upućenog lica u slučaju popunjenosti kapaciteta, kao i u slučaju da, s obzirom na svoju djelatnost, nije u mogućnosti pružiti odgovarajuće usluge korisnika (član 43. Zakona).

Ako je dalji boravak lica smještenog u ustanovu postao nemoguć zbog promjena u njegovim psihofizičkim osobinama ili zbog nepostojanja uslova za odgovarajući tretman, ustanova je dužna, najviše dva mjeseca prije otpuštanja tog lica, obavijestiti centar za socijalni rad koji je donio odluku o njegovom smještaju, radi smještaja u drugu ustanovu ili rad primjene drugog oblika socijalne zaštite (član 44. Zakona).

Cijenu usluge koju pruža ustanova utvrđuje osnivač ustanove. Troškove smještaja u ustanovu snosi smješteno lice, roditelj, usvojitelj, staratelj ili srodnik koji je, saglasno zakonu, dužan da izdržava to lice, odnosno pravno ili fizičko lice koje je ugovorom preuzelo obavezu plaćanja troškova. Ugovorom se uređuju međusobni odnosi centra za socijalni rad i ustanove, uslovi i rok otkazivanja ugovora, visina i način isplate naknade, obveznik isplate naknade za smještaj lica, kao i druga pitanja (član 45. Zakona).

Prikupljeni podaci, iako nepotpuni, pokazuju da se u FBiH još uvijek veliki broj djece bez roditeljskog staranja nalazi u ustanovama za smještaj djece bez roditeljskog staranja. S tim u vezi postoji potreba poduzimanja aktivnosti na razvijanju alternativnih oblika zbrinjavanja, prije svega smještaja u drugu porodicu/hraniteljstva.

Sačinjen je "Dokument politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom od razdvajanja u BiH 2006-2016".

Svrha politike za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom jeste da razvije sistem zaštite koji ima kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece već razdvojene od roditelja da dobiju takvu zaštitu koja će biti u skladu sa najboljim individualnim interesima djeteta. Ovaj sistem favorizovaće porodične oblike zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, transformaciju velikih institucija u male smještajne jedinice, gdje će postojeći kapaciteti i resursi biti transformisani u niz službi, primarno usmjerenih na aktivnosti prevencije razdvajanja djece od roditelja.

U skladu sa Dokumentom politike zaštite djece bez roditeljskog staranja i porodica po rizikom od razdvajanja u FBiH 2006-2016" na području Srednjobosanskog kantona je u 2011. godini započela kampanja za promociju smještaja u drugu porodicu/hraniteljstva, koju realizira nevladina organizacija „Hope and Homes for Children BiH“ (HHC) u saradnji sa Ministarstvom zdravstva i socijalne politike Srednjobosanskog kantona. U okviru kampanje predviđeno je distribuiranje promotivnog materijala, emitovanje video i audio spotova na lokalnim TV i radio stanicama. Očekuje se da će kampanja doprinijeti popularizaciji porodičnih oblika zbrinjavanja, te da će nove hraniteljske porodice sa područja Srednjobosanskog kantona omogućiti odrastanje u porodičnom okruženju djeci bez roditeljskog staranja koja trenutno odrastaju u ustanovama širom BiH. Pored toga su realizovane edukacije za profesionalce centara za socijalni rad ovog kantona.

U 2011.godine su i na području Kantona Sarajevo pokrenute aktivnosti na implementaciji Projekta promocije hraniteljstva i edukacije hraniteljskih porodica, čiji je cilj skretanje pažanje javnosti o potrebama djece bez roditeljskog staranja, te promocije porodičnog zbrinjavanja kao boljeg vida zaštite djece. Projekat realizira JU „Kantonalni centar za socijalni rad“ Sarajevo u saradnji sa Ministarstvom za rad, socijalnu politiku, raseljene osobe i izbjeglice KS, Zavodom za specijalno obrazovanje i odgoj djece „Mjedenica“, Hope and Homes for Children“ BiH, SOS dječijim selima BiH i udruženjem hranitelja KS „Perspektiva“.

Važno je istaći da će se, pri izradi novog zakonodavstva u FBiH voditi računa o odredbama Evropske socijalne povelje kada je u pitanju razvoj smještaja djece u hraniteljske porodice, a u skladu s finansijskim mogućnostima FBiH.

Svrha politike za zaštitu djece bez roditeljskog staranja i porodica pod rizikom jeste da razvije sistem zaštite koji ima kapacitet da optimalno odgovori na potrebe djece da žive u svojoj biološkoj porodici, kao i na potrebe djece već razdvojene od roditelja da dobiju takvu zaštitu koja će biti u skladu sa najboljim individualnim interesima djeteta. Ovaj sistem favorizovaće porodične oblike zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, transformaciju velikih institucija u male smještajne jedinice, gdje će postojeći kapaciteti i resursi biti transformisani u niz službi, primarno usmjerenih na aktivnosti prevencije razdvajanja djece od roditelja.

Komiteta pita koji su kriteriji za ograničavanje starateljstva ili roditeljskog prava i koji je opseg tih ograničenja. Komitet također pita koje su proceduralne mjere zaštite kako bi se osiguralo da se djeca odvajaju od svojih porodica samo u izuzetnim okolnostima. Nadalje, Komitet pita da li nacionalni zakon previđa mogućnost podnošenja žalbe protiv odluke da se ograniči roditeljsko pravo, da se dijete smjesti u ustanove za javnu brigu ili ograniči najbližim članovima porodice pravo na pristup djetetu.

Porodični zakon FBiH („Službene novine FBiH“, br. 35/05 i 41/05) propisuje da na zahtjev jednog ili oba roditelja, ili po službenoj dužnosti organ starateljstva može odlučiti o smještaju djeteta i povjeravanju njegovog čuvanja i odgoja drugoj osobi ili ustanovi, ako je to potrebno radi zaštite najboljeg interesa djeteta. Ovakvu odluku organ starateljstva donijet će bez pristanka roditelja ako su oni odsutni, spriječeni ili nesposobni starati se o djetetu, a nisu povjerali čuvanje i odgoj osobi koja ispunjava uvjete za staratelja. U slučaju donošenja odluke bez pristanka roditelja, smještaj, čuvanje i odgoj djeteta mogu trajati najdulje dva mjeseca (član 147. st. 1., 2. i 3.).

Ako okolnosti zbog kojih je dijete bez pristanka roditelja povjereno drugoj osobi ili ustanovi i dalje postoje, organ starateljstva će odmah donijeti odluku o stavljanju djeteta pod starateljstvo (član 147. stav 5. PZFBiH).

Ako roditelji zatraže donošenje odluke o prestanku starateljstva i predaju djeteta, a organ starateljstva ocijeni da ovaj zahtjev nije u interesu djeteta, poduzet će mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta (član 147. stav 6. PZFBiH).

Ako organ starateljstva ne poduzme mjere radi zaštite prava i najboljeg interesa djeteta u roku od 15 dana od dana podnošenja zahtjeva roditelja, roditelji mogu podnijeti tužbu radi odlučivanja o daljem staranju o djetetu (član 147. stav 7. PZFBiH).

Organ starateljstva prilikom donošenja naprijed navedenih odluka postupa u skladu sa odredbama Zakona o upravnom postupku („Službene novine FBiH“, br. 2/98 i 48/99), te se shodno odredbama tog Zakona protiv odluka organa starateljstva, kao prvostepenog organa može izjaviti žalba. O žalbi odlučuje Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, kao nadležni drugostepeni organ, a protiv čije se odluke može pokrenuti upravni spor kod nadležnog kantonalnog suda.

Pored toga, Porodični zakon FBiH propisuje situacije u kojima se može oduzeti roditelju pravo da živi sa djetetom odnosno roditeljsko staranje.

Tako će sud u vanparničnom postupku roditelju oduzeti pravo da živi sa djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjeriti drugoj osobi ili ustanovi ako roditelji, odnosno roditelj sa kojim dijete živi ugrožava interes djeteta i u većoj mjeri zanemaruje podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta ili ne sprečava drugog roditelja ili člana porodične zajednice da se na ovaj način ponaša prema djetetu, ili ako je kod djeteta došlo do većeg poremećaja u odgoju (član 153. stav 1.).

Sud će roditelju vratiti pravo da živi sa djetetom kada je to u interesu djeteta (član 153. stav 4.).

Roditelju koji zloupotrebom svojih prava, ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti, ili napuštanjem djeteta, ili nestaranjem o djetetu sa kojim ne živi očitost stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje ili moral djeteta, ili koji ne zaštiti dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko staranje (član 154. stav 1.).

Zloupotreba prava postoji naročito u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorišćavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubog kršenja djetetovih prava na drugi način (član 154. stav 2.).

Grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito u slučajevima ako roditelj ne izvršava obavezu izdržavanja djeteta duže od tri mjeseca, ne pridržava se ranije određenih mjera radi zaštite prava i interesa djeteta, ne sprečava dijete u uživanju alkoholnih pića, droge i drugih opojnih sredstava, kao i maloljetnu osobu mlađu od 16 godina u kasnim noćnim izlascima (član 154. stav 3.).

Roditeljsko staranje može se oduzeti i roditelju kojem je oduzeto pravo da živi sa djetetom, ako za vrijeme od jedne godine ne izvršava obaveze i prava koje mu nisu prestala izricanjem ove mjere i ne stvori uvjete za vraćanje ovog prava (član 154. stav 4.).

Roditeljsko staranje može se oduzeti i roditelju koji ne stvara uvjete za održavanje osobnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa drugim roditeljem ili onemogućava, odnosno sprečava njihovo održavanje (član 154. stav 5.).

Roditeljsko staranje će se vratiti odlukom suda kada prestanu razlozi zbog kojih je ono oduzeto (član 154. stav 8.).

Protiv odluke suda kojom je roditelju oduzeto pravo da živi sa mlt. djetetom, odnosno oduzet roditeljsko staranje dozvoljena je žalba (član 354. u vezi sa članom 337. stav 1.). Prvostepeni sud je dužan žalbu sa spisima bez odlaganja dostaviti drugostepnom sudu (nadležnom kantonalnom sudu), koji je dužan donijeti odluku u roku od 15 dana od dana prijema žalbe.

Porodičnim zakonom FBiH je propisano da dijete ima pravo živjeti sa roditeljima. Ako ne živi sa oba ili sa jednim roditeljem, pravo je djeteta da redovno održava osobne odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi. Dijete ima pravo održavati osobne odnose i neposredne kontakte i sa nenom/bakom i djedom (član 124. stav 2.). Održavanje osobnih odnosa i neposrednih kontakata djeteta sa roditeljem može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite interesa djeteta (član 145. stav 3.).

Shodno navedenom i dijete koje je smješteno u drugu porodicu ili ustanovu ima pravo održavati osobne odnose sa roditeljima odnosno nenom/bakom i djedom, ukoliko to nije protivno njegovim interesima, na način kako to odluči sud u skladu sa odredbama Porodičnog zakona FBiH. O smještaju u ustanovu odlučuje centar za socijalni rad, koji je, radi brige i zaštite interesa mlt. djeteta, dužan pratiti njegov

tretman u ustanovi (član 42. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i porodice sa djecom).

U postupku za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite, pa i donošenju odluke o smještaju ml. djeteta u ustanovu ili drugu porodicu, primjenjuju se odredbe Zakona o upravnom postupku ("Službene novine FBiH", br. 2/98 i 48/99), pa se žalba na odluku donesenu u tim postupcima može izjaviti u skladu sa odredbama tog Zakona. O žalbi odlučuje kantonalno ministarstvo nadležno za oblast socijalne zaštite, kao drugostepeni organ.

Protiv odluka drugostepnih organa moguće je pokrenuti upravni spor kod nadležnog kantonalnog suda u Federaciji BiH prema mjestu prebivališta/sjedišta tuženog. Postupak pred sudom je regulisan Zakonom o upravnim sporovima („Službene novine Federacije BiH“, broj 9/05). Sudski postupak se pokreće nakon što je završen upravni postupak i samo na konačno rješenje – to je rješenje na koje nezadovoljna stranka

više nema prava ulagati žalbu u upravnom postupku. Također stranka može pokrenuti sudski postupak (upravni spor) ako u upravnom postupku drugostepeni organ u roku od 30 dana nije donio rješenje po žalbi stranke protiv prvostepenog rješenja, a ne donese ga ni u daljem roku od 7 dana po pismenom traženju. U tom slučaju stranka pokreće sudski postupak kao da joj je žalba odbijena.

RS

RS je obezbijedila da se svako ograničavanje ili restrikcija prava roditelja na staranje, zasniva na kriterijumima datim u zakonodavstvu i ne ide mimo granica potrebnih za zaštitu i najbolji interes djeteta i rehabilitacije porodice.

Tako je Zakonom o socijalnoj zaštiti RS, propisano pod kojim uslovima dijete ostvaruje pravo na smještaj u ustanovu ili drugu porodicu. Naime, pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite ima: dijete bez roditeljskog staranja i dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama i to do osposobljavanja za samostalan život, povratka u sopstvenu porodicu ili zbrinjavanja u porodici usvojioca, ili drugu porodicu, završetka redovnog školovanja, odnosno osposobljavanja za samostalan život; dijete mentalno ometeno u razvoju stepena umjerene, teže i teške mentalne ometenosti, višestruko ometeno u razvoju, dijete oboljelo od autizma, kao i dijete sa smetnjama u tjelesnom razvoju koje nema uslova da ostane u svojoj porodici, dok traje potreba za ovim oblikom zaštite, vaspitno zanemareno i vaspitno zapušteno dijete, dok traju razlozi za smještaj. (član 37)

Takođe, Porodični zakon RS, propisuje uslove pod kojima organ starateljstva može dijete oduzeti i povjeriti drugom roditelju, nekom drugom licu ili odgovarajućoj ustanovi. Naime, ovakvu mjeru organ starateljstva može primijeniti ako su roditelji, odnosno onaj roditelj kod kojeg dijete živi, zlostavljali dijete, ili zanemarili brigu o djetetu, zanemarili vaspitanje djeteta ili je kod djeteta došlo do poremećaja u vaspitanju, ukoliko ne postoji sudska odluka o povjeravanju djeteta. (član 97.stav 1) Ukoliko roditelji, usvojlac ili staralac nisu u stanju da vrše mjeru pojačanog nadzora djeteta (koju određuje organ starateljstva) organ starateljstva može riješiti da preda maloljetnika drugoj porodici koja ima mogućnost i dobrovoljno se prihvati vršenja nadzora. (član 101)

Pri izboru odgovarajuće mjere staranja organ starateljstva obavezan je da uzme u obzir uzrast djeteta, njegovu psihofizičku razvijenost, psihička svojstva, sklonosti i navike, dotadašnje vaspitanje i odgajanje, porodične socijalne uslove u kojima je živio i druge relevantne okolnosti. Pri izboru odgovarajuće mjere organ starateljstva obavezan je da vodi računa o poštovanju principa najmanjeg posezanja.(član 103)

Za punovažnost usvojenja potrebno je da su usvojilac i usvojenikovi roditelji, odnosno staraoci usvojenika o tome dali svoju saglasnost pred nadležnim organom starateljstva.(član 145. Stav 1) Za usvojenje maloljetnog lica starijeg od 10 godina potrebna je i njegova saglasnost. (član 145. Stav 2) Usvojenje mora biti u interesu usvojenika. (član 146) Usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi. Usvojenje od strane stranog državljanina ne može se zasnovati bez odobrenja Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite. (član 147)

Usvojenje može biti potpuno i nepotpuno. (član 149) Za nepotpuno usvojenje potreban je pristanak oba roditelja djeteta, ako dijete ima roditelje. Nije potreban pristanak roditelja: kome je oduzeto roditeljsko pravo, kome je oduzeta poslovna sposobnost, čije je boravište nepoznato najmanje jednu godinu, a u tom periodu se ne brine za dijete. (član 152) Potpuno usvojiti se može samo dijete uzrasta do pet godina, koje nema žive roditelje, ili su mu roditelji nepoznati, odnosno koji su dijete napustili, a više od jedne godine ne zna im se mjesto boravka, ili čiji su roditelji pred nadležnim organima starateljstva pristali da njihovo dijete bude potpuno usvojeno.(član 157)

Pravo na smještaj u drugu porodicu ostvaruju lica koja imaju pravo na smještaj u ustanovu. (član 38. Zakona o socijalnoj zaštiti) Ugovor o zbrinjavanju se zaključuje između centra za socijalni rad i jednog člana porodice koji time postaje hranitelj. Hranitelj ima pravo na naknadu za izdržavanje korisnika i naknadu za rad, koje se isplaćuju iz sredstava namijenjenih za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite utvrđuje kriterijume za utvrđivanje visine naknade. (član 40. Stav 1,2,3i 4)

Zakonom o socijalnoj zaštiti je propisano da se u postupku ostvarivanja prava iz ovog zakona primjenjuju odredbe Zakona o opštem upravnom postupku, a da o žalbi na rješenje prvostepenog organa rješava ministarstvo nadležno za socijalnu zaštitu.(član 71. stav 1. i član 75. stav 1) Članom 12. Zakona o opštem upravnom postupku propisano je da protiv rješenja donesenog u prvom stepenu stranka ima pravo na žalbu. Samo zakonom se može propisati da u pojedinim upravnim stvarima žalba nije dopuštena i to ako je na drugi način obezbijedena zaštita prava i pravnih interesa stranke i zaštita zakonitosti.

Takođe, Porodičnim zakonom je propisano da protiv rješenja kojim se odbija zahtjev za usvojenje, lice koje želi da usvoji može izjaviti žalbu drugostepenom organu nadležnom za poslove socijalne politike. Protiv rješenja kojim se zasniva usvojenje žalba je dopuštena samo u slučaju zablude, prevare ili prinude i u tom slučaju izjavljivanje žalbe nije određeno rokom.(član 169. stav 1,2 i 3)

Protiv rješenja drugostepenog organa može se pokrenuti upravni spor. Pravo pokretanja upravnog spora ima fizičko i pravno lice, ako smatra da mu je upravnim aktom povrijeđeno neko pravo ili neposredni lični interes zasnovan na zakonu. (član 2.stav 1 Zakona o upravnim sporovima). Upravne sporove rješava okružni sud i to prema sjedištu prvostepenog organa, odnosno njegove organizacione jedinice, ukoliko posebnim zakonom nije drugačije određeno. (član 5) Protiv pravosnažne odluke okružnog suda donesene u upravnom sporu stranka može podnijeti zahtjev za vandredno preispitivanje sudske odluke Vrhovnom sudu Republike Srpske, putem nadležnog suda.(član 35.stav 1) Fizičko lice čija su prava ili osnovne slobode zajamčene Ustavom Republike Srpske povrijeđena konačnim pojedinačnim aktom organa, ima pravo da zahtijeva zaštitu tih prava i sloboda kod suda, u skladu sa ovim zakonom, ako nije osigurana druga pravna zaštita.(član 53.) O navedenom zahtjevu rješava okružni sud. (član 54. Stav 1) Zaštita sloboda i prava pojedinaca zajamčenih Ustavom osigurava se i u slučaju ako su te slobode ili prava povrijeđeni radnjom službenog lica u republičkom organu uprave i republičkoj upravnoj organizaciji, organima jedinice lokalne samouprave, odnosno odgovornog lica u preduzeću, ustanovi ili drugom

pravnom licu, koja vrše javna ovlaštenja, a kojom se protivno Ustavu, neposredno sprečava ili ograničava određenom pojedincu vršenje takve slobode i prava. (član 55)

Pravilnikom o bližim uslovima u pogledu prostora, opreme, potrebnih stručnih i drugih radnika za osnivanje ustanova socijalne zaštite, između ostalog, propisano je da u domu za djecu i omladinu, površina spavaonica za djecu do sedam godina mora iznositi najmanje 2 metra kvadratna po korisniku, a za djecu preko sedam godina mora iznositi najmanje 5 metara kvadratnih po korisniku. Površina prostorije za dnevni boravak mora iznositi 2 metra kvadratna po korisniku; površina prostorije za održavanje lične higijene mora iznositi najmanje 15 metara kvadratnih po stambeno-grupnoj jedinici za 15 korisnika; na svakih 10 korisnika mora se obezbijediti jedan sanitarni čvor; površina prostorija za timski i grupni rad utvrđuje se zavisno od broja korisnika i broja stručnih radnika, te vrste rada i mora iznositi najmanje 30 metara kvadratnih. (član 22)

Spavaonica mora imati najviše pet kreveta. Kreveti moraju biti prilagođeni uzrastu korisnika, a razmak između njih mora iznositi najmanje 0,65 metara. (član 23)

Na ustanove socijalne zaštite za vaspitno-zanemarenu i zapuštenu djecu primjenjuju se odredbe čl. 22-26 Pravilnika, s tim što objekti ovih ustanova moraju biti locirani u blizini ustanova za osnovno obrazovanje i vaspitanje, odnosno srednje usmjereno obrazovanje i vaspitanje, ako se vaspitanje i obrazovanje i osposobljavanje ne vrši unutar same ustanove. Ove ustanove moraju da imaju sledeće kapacitete: zavod za vaspitanje djece i omladine ne može imati kapacitet veći od 50 mjesta; disciplinski centar za maloljetnike ne može imati kapacitet manji od dva mjesta; prihvatna stanica za djecu i omladinu ne može imati kapacitet veći od 20 mjesta; dijagnostičko-opservacioni centar za vaspitno zanemarenu i zapuštenu djecu i omladinu ne može imati kapacitet veći od 20 mjesta. (član 28)

Kapacitet građevinskog objekta zavoda za djecu i omladinu ometenu u fizičkom ili psihičkom razvoju ne može biti veći od 250 mjesta na jednoj lokaciji. U spavaonice za djecu od 3-7 godina može se smjestiti najviše do 5 korisnika, a površina spavaonica mora iznositi najmanje 3 metra kvadratna po korisniku. U svakom objektu mora biti najmanje jedna prostorija za dnevni boravak korisnika površine 2 metra kvadratna po korisniku. Zavod mora imati prostoriju za igru najmanje 2 metra kvadratna po korisniku za svaku grupu djece od tri do sedam godina, prostoriju za didaktički materijal, ležaljke i sl. površine 6 metara kvadratnih. Površina prostorije za održavanje lične higijene mora iznositi najmanje 25 metara kvadratnih za grupu od 15 korisnika. Na svakih 6 korisnika mora se obezbijediti jedan klozet. Za teško mentalno zaostale korisnike mora se obezbijediti prostorija za odlaganje, pranje i dezinfekciju noćnih posuda, površine najmanje 6 metara kvadratnih. (član 34)

Prema izvještaju, Vlada razvija svoju politiku u vezi s mjerama koje treba preduzeti kako bi se transformisalo institucionalno zbrinjavanje, razvile alternativne usluge, ojačali kapaciteti centara za socijalni rad i izgradio pravni okvir za zaštitu porodica i djece. Komitet želi biti obaviješten o rezultatima takvih politika.

Vlada RS usvojila je Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014. Akcionim planom za oblast hraniteljstva i Akcionim planom za oblast usvojenja predviđene su sledeće aktivnosti: ratifikacija međunarodnih dokumenata u oblasti usvojenja; uspostavljanje centralnog registra usvojenja i baze podataka za hraniteljstvo; izrada jedinstvenih obrazaca za usvojenje; uspostava procedure praćenja usvojenja i hraniteljstva i redovnog izvještavanja nadležnih institucija; edukacija stručnih radnika u oblasti usvojenja i hraniteljstva; edukacija potencijalnih usvojitelja; standardizacija usvojenja i hraniteljstva; promotivne aktivnosti u javnosti u cilju

promovisanja usvojenja kao najkompletnije društvene brige o djetetu bez roditeljskog staranja i razvijanja svijesti javnosti o prednosti postojanja hraniteljskih porodica.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS pokrenulo je proces standardizacije usluga socijalne zaštite. Krajnji cilj standarda za usluge socijalne zaštite je poboljšanje kvaliteta života onih koji zavise od tih usluga, te da se osigura njihova efikasnost i ekonomičnost. Prvih pet standarda koji su pilotirani, odnose se na usluge socijalne zaštite koje su namijenjene djeci (dnevni centri za djecu s posebnim potrebama, institucionalni smještaj, rano otkrivanje djece s posebnim potrebama, dječija sela, porodični smještaj – hraniteljstvo).

U toku je realizacija SPIS projekta-Jaćanje sistema socijalne zaštite i inkluzije djece u BiH. Cilj ovog projekta je razvoj integrativnog modela socijalne zaštite djece i porodica sa djecom na nivou svih tijela. Ovaj Projekat će izgraditi državne kapacitete za uspostavljanje bliže saradnje između relevantnih socijalnih i finansijskih sektora. Jedan integrisan, inter-sektorski pristup razvoju politike na osnovu primjera iz prakse, planiranju, implemantaciji, monitoringu i evaluaciji će poslužiti da se definišu i ojačaju funkcije, uloge i strateški ciljevi u oblasti obrazovanja, zdravstva, socijalne zaštite i ostalih srodnih sektora koji se bave specifičnim oblicima isključivanja djece i njihovih porodica.

U cilju obezbjeđenja adekvatne supervizije sistema socijalnog staranja Ministar je donio Pravilnik o vršenju nadzora nad stručnim radom i pružanju stručne pomoći ustanovama socijalne zaštite RS („Službeni glasnik RS“ broj 67/02).

Prema posljednjim podacima Ministarstvo zdravstva i socijalne zaštite RS .Centara za socijalni rad ima 45, ali 150 hraniteljskih porodica se nalazi na području 12 centara.

BD

U okviru socijalne zaštite građana, omogućena su određena prava po osnovu smještaja u ustanove ili hraniteljsku porodicu.

Pravo na smještaj u ustanovu socijalne zaštite priznaje se licu kome porodica ne može da obezbijedi odgovarajuću zaštitu i licu bez porodičnog staranja kad se na drugi način ne može obezbijediti odgovarajuća zaštita. Smještaj se ostvaruje upućivanjem korisnika u odgovarajuću ustanovu u kojoj se obezbjeđuje zbrinjavanje, vaspitanje i obrazovanje, osposobljavanje za određene radne aktivnosti i zdravstvena zaštita, u skladu sa posebnim propisima, radno-okupacione, kulturno-zabavne i rekreativno-rehabilitacione i usluge socijalnog rada.

Vrstu smještaja na osnovu svestranog razmatranja potreba korisnika, mogućnosti njegove porodice, predlaže Stručni tim Pododjeljenja za socijalnu zaštitu, a odobrava Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge.

Shodno član 57. Zakona o socijalnoj zaštiti BD, troškove smještaja, odnosno dio troškova, u ustanovu koja pruža usluge socijalne zaštite ili u drugu porodicu, snosi korisnik zaštite, roditelj, odnosno srodnik koji je dužan da izdržava korisnika, nadležni organ ili druga organizacija i lica koja su preuzela plaćanje troškova. Korisnik učestvuje u troškovima svim svojim prihodima i primanjima, umanjeni za iznos sredstava za lične potrebe. U troškovima smještaja korisnika učestvuju i roditelji i srodnici obavezni na izdržavanje, osim za lica mentalno ometena u razvoju stepena teže i teške mentalne ometenosti, kao i lica višestruko ometena u razvoju s težom i teškom mentalnom ometenošću, lica oboljela od autizma i lica

duševno oboljela koja su pod starateljstvom (član 58. stav 1. i 2.).

Ustanove socijalne zaštite u obavljanju svoje djelatnosti sarađuju s korisnikom, porodicom, građanima, ustanovama u oblasti zdravstva, obrazovanja, osposobljavanja i rehabilitacije, humanitarnim organizacijama, raznim udruženjima invalida i oboljelih osoba, vjerskim organizacijama i fondacijama.

Pododjeljenje je dužno radi brige, zaštite, liječenja fizičkog ili mentalnog zdravlja tog lica, pratiti njegov tretman u ustanovi ili hraniteljskoj porodici.

BD nema javne ustanove za smještaj maloljetnih šticećenika. Iste na osnovu njihovih potreba Pododjeljenje smješta u postojeće javne ustanove u BiH nakon provedenih procedura predviđenih zakonom.

SMJEŠTAJ U USTANOVU MALOLJETNIH LICA	2008. decembar	2009.	2010.	2011.
Ustanove van BD - javne	10	11	11	15

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD BiH

Pravo na smještaj u drugu porodicu imaju lica koja, u smislu ovog zakona, imaju pravo na smještaj u ustanovu.

Prilikom izbora porodice u koju se korisnik smješta, služba koja vrši smještaj rukovodit će se naročito potrebama korisnika, ličnim svojstvima korisnika i članova porodice u koju se smješta, stambenim i drugim mogućnostima porodice.

Šticećenik se ne može smjestiti u drugu porodicu u kojoj je neko od članova porodice lišen roditeljskog prava ili poslovne sposobnosti u kojoj su poremećeni porodični odnosi, u kojoj neko od članova porodice ima društveno neprihvatljivo ponašanje, u kojoj bi zbog bolesti člana porodice bilo ugroženo zdravlje šticećenika i ostvarivanje svrhe smještaja.

Maloljetna lica najčešće se smještaju u srodničke porodice (ukoliko ih imaju) i u druge porodice - hraniteljske, a na osnovu rješenja o smještaju.

Ugovor zaključuje Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge s jednim članom porodice koji na taj način postaje hranitelj. Hranitelj ima obavezu da brine o njegovoj ličnosti, naročito o zdravlju, obrazovanju i osposobljavanju za samostalan život i rad. Dužan je izvještavati Pododjeljenje o svim važnim pitanjima vezanim za šticećenika. Porodica u kojoj je dijete smješteno, ne može preduzimati, bez saglasnosti roditelja, usvojitelja ili organa starateljstva, važnije mjere u pogledu ličnosti djeteta, a naročito predati ga nekom drugom licu na čuvanje i njegu, prekinuti školovanje, promijeniti vrstu škole, odlučiti o izboru ili obavljanju zanimanja i zaključivanja ugovora o radu.

Pododjeljenje je dužno radi brige, zaštite, liječenja fizičkog ili mentalnog zdravlja tog lica, pratiti njegov tretman u hraniteljskoj porodici.

Hranitelj ima pravo na naknadu za izdržavanje šticećenika koja se isplaćuje iz sredstava namijenjenih za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite.

HRANITELJSKI SMJEŠTAJ	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
-----------------------	-------	-------	-------	-------	-------

Maloljetna lica	34	31	29	27	26
-----------------	----	----	----	----	----

Izvor: Pododjeljenje za socijalnu zaštitu BD

Član 114. Porodičnog zakona BD definiše da je ograničenje i oduzimanje roditeljskog staranja moguće samo odlukom nadležnog organa, iz razloga i da se roditelj se ne može odreći roditeljskog staranja.

Član 133. Porodičnog zakona BD definiše zaštitu ličnih prava i interesa djeteta i propisuje da je Organ starateljstva dužan po službenoj dužnosti preduzeti potrebne mjere radi zaštite prava i najboljih interesa djeteta, a na osnovu neposrednih saznanja i obavijesti.

1. Obavijest o povredi djetetovih prava, a naročito o nasilju, zlostavljanju, spolnim zloupotrebama i zanemarivanju djeteta, dužni su bez odlaganja dostaviti Organu starateljstva svi organi, organizacije i fizička lica.
2. Sud pred kojim je pokrenut prekršajni ili krivični postupak u vezi s povredom prava djeteta, dužan je o tome obavijestiti Organ starateljstva i dostaviti pravosnažnu odluku donesenu u tom postupku.
3. Pomoć Organu starateljstva u preduzimanju mjera iz stava 1 ovog člana po službenoj dužnosti pruža Policija Brčko distrikta BiH.
4. Prije preduzimanja mjera iz stava 1 ovog člana Organ starateljstva će o okolnostima važnim za odlučivanje saslušati maloljetno dijete, ako je ono u stanju shvatiti o čemu se radi. Mišljenje maloljetnog djeteta će se posebno uvažiti i cijeniti u slučaju preduzimanja mjera kojim se dijete odvaja od roditelja.
5. Postupak iz prethodnih stavova je hitan.
6. Žalba na rješenje ne odlaže izvršenje.

Član 134. Porodičnog zakona BD -Upozorenje na propuste i pružanje pomoći

1. Organ starateljstva će upozoriti roditelje na propuste o staranju o djetetu i pomoći im u njihovom otklanjanju.
2. Organ starateljstva će pružiti pomoć roditeljima u sređivanju njihovih socijalnih, materijalnih i ličnih prilika i odnosa, a ako interes djeteta to zahtijeva uputit će roditelje u odgovarajuće savjetovalište.

Član 135. Porodičnog zakona BD- Oduzimanje roditelju prava da živi s djetetom

1. Sud će u vanparničnom postupku roditelju oduzeti pravo da živi s djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjeriti drugoj osobi ili ustanovi ako roditelji odnosno roditelj s kojim dijete živi ugrožava interes djeteta i u većoj mjeri zanemaruje podizanje djeteta, odgoj i obrazovanje djeteta ili ne sprečava drugog roditelja ili člana porodične zajednice da se na ovaj način ponaša prema djetetu ili ako je kod djeteta došlo do većeg poremećaja u odgoju.
2. Izricanjem mjere iz stava 1 ovog člana ne prestaju ostale dužnosti, odgovornosti i prava prema djetetu.
3. Mjera oduzimanja prava roditelju da živi s djetetom izriče se u trajanju od jedne godine.
4. Za vrijeme trajanja ove mjere sud može, kada utvrdi da je to u interesu djeteta, izreći drugu mjeru za zaštitu djeteta ili ponovo izreći istu mjeru.
5. Sud će na zahtjev roditelja kome je ovo pravo oduzeto ili po službenoj dužnosti, a po prethodno pribavljenom mišljenju Organa starateljstva, odlučiti o vraćanju prava roditelju da živi s djetetom.
6. izricanju mjere iz stava 1 ovog člana sud će obavijestiti Organ starateljstva koji će djetetu radi zaštite njegovih prava i interesa za vrijeme trajanja ove mjere imenovati posebnog staratelja.
7. Žalba protiv odluke iz stavova 1 i 5 ovog člana ne odlaže izvršenje.

Član 136. Porodičnog zakona BD - Oduzimanje roditeljskog staranja

1. Roditelju koji zloupotrebom svojih prava ili grubim zanemarivanjem svojih dužnosti ili napuštanjem djeteta ili nestaranja o djetetu s kojim ne živi očito stavlja u opasnost zdravlje ili moral djeteta ili koji ne zaštiti dijete od ovakvog ponašanja drugog roditelja ili druge osobe, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko staranje.
2. Zloupotreba prava postoji naročito u slučajevima tjelesnog i duševnog nasilja nad djetetom, spolnog iskorištavanja djeteta, navođenja djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje, te grubo kršenje djetetovih prava na drugi način.
3. Grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito u slučajevima ako roditelj ne izvršava obaveze izdržavanja djeteta duže od tri mjeseca, ne pridržava se ranije određenih mjera radi zaštite prava i interesa djeteta, ne sprečava dijete u uživanju alkoholnih pića, droga ili drugih opojnih sredstava i u kasnim noćnim izlascima dijete mlađe od 16 godina.
4. Roditeljsko staranje se može oduzeti i roditelju kojem je oduzeto pravo da živi s djetetom ako za vrijeme od jedne godine ne izvršava obaveze i prava koja mu nisu prestala izricanjem ove mjere i ne stvori uslove za vraćanje ovih prava.
5. Roditeljsko staranje se može oduzeti i roditelju koji ne stvara uslove za održavanje ličnih odnosa i neposrednih kontakata s drugim roditeljem ili onemogućava, odnosno sprečava njihovo održavanje.
6. U postupku za oduzimanje roditeljskog staranja roditeljima ili jednom roditelju djeteta, Organ starateljstva će imenovati djetetu posebnog staratelja. Ovaj staratelj vrši dužnost i nakon izricanja mjere iz stava 1 ovog člana.
7. Izricanjem ove mjere prestaju obaveze i prava roditelja prema djetetu, osim obaveze izdržavanja djeteta.
8. Roditeljsko staranje će se vratiti odlukom suda kada prestanu razlozi zbog kojih je ona oduzeta.
9. Pravosnažnu odluku o oduzimanju i vraćanju roditeljskog staranja sud će dostaviti nadležnom matičaru radi upisa u matičnu knjigu rođenih, Organu starateljstva, a ako dijete ima neko pravo nad nekretninama odluka će se dostaviti zemljišnoknjižnom uredu nadležnog suda radi zabilješke.

Pravo na žalbu

Ostvarivanje prava iz socijalne zaštite ostvaruje se putem Pododjeljenja za socijalnu zaštitu BD. Na zahtjev stranke ili njenog zakonskog zastupnika ili po službenoj dužnosti ovlaštenih lica Pododjeljenja za socijalnu zaštitu, pokreće se postupak za ostvarivanje prava saglasno Zakonu o socijalnoj zaštiti BD.

U postupku za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite primjenjuju se odredbe Zakona o upravnom postupku BD – prečišćen tekst. Stranka nezadovoljna prvostepenim rješenjem u roku od 15 dana ulaže žalbu na isto Apelacionoj komisiji BD BiH.

Efikasna žalba

Lica nezadovoljna drugostepenim rješenjem može tužbom pokrenuti upravni spor kod Osnovnog suda BD. Posupak pred sudom je regulisan Zakonom o upravnim sporovima BD.

Sudski postupak se pokreće nakon što je završen upravni postupak i samo na rješenje koje je konačno. Također stranka može pokrenuti upravni spor ako u upravnom postupku drugostepeni organ u roku od 30 dana nije donio rješenje po žalbi stranke na prvostepeno rješenje, a ne donese ga ni u daljem roku od 7 dana po pismenom traženju. U tom slučaju stranka ima pravo izraziti žalbu Apelacionom povjerenstvu,

kao da je njen zahtjev odbijen.

Maloljetni prestupnici

Zaključak

Komiteta zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 17. Stav 1. Povelje na osnovu toga što tjelesno kažnjavanje nije zabranjeno u kući, niti u školama niti ustavovima.

ODGOVOR:

BIH

Maksimalna dužina kazne i vremensko trajanje pritvora

Krivični zakon BiH članovima 75.-106. reguliše oblast maloljetničkog prestupništva, te članom 96. reguliše pitanje „kazne maloljetničkog zatvora“ određujući da „(1) kazna maloljetničkog zatvora ne može biti kraća od jedne ni duža od deset godina, a izriče se na pune godine ili na pola godine. (2) Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, ali sud nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne.“ Članom 97. regulisano je pitanje odmjeravanja kazne maloljetničkog zatvora, te je regulisano da „pri odmjeravanju kazne maloljetničkog zatvora starijem maloljetniku, sud će uzeti u obzir sve okolnosti koje utječu da kazna bude manja ili veća (član 48. Opća pravila o odmjeravanju kazne), imajući posebno u vidu stepen duševne razvijenosti maloljetnika i vrijeme potrebno za njegov preodgoj i stručno osposobljavanje.“

Zakon o krivičnom postupku BiH svojim odredbama reguliše „postupak prema maloljetnicima“, a pitanje određivanja pritvora prema maloljetnicima reguliše članom 358. gdje se navodi da „(1) Izuzetno, sudija za maloljetnike može maloljetniku odrediti pritvor kad za to postoje razlozi iz člana 132. stava 2. tačke a. do c. ovog zakona. (2) Na osnovu rješenja o pritvoru koje je donio sudija za maloljetnike, pritvor može trajati najduže mjesec dana. Vijeće za maloljetnike dužno je obaviti kontrolu neophodnosti pritvora svakih deset dana. (3) Vijeće za maloljetnike može u slučaju postojanja zakonskih razloga produžiti pritvor za još dva mjeseca (4) Nakon završetka pripremnog postupka, pritvor može da traje najduže još šest mjeseci.“

Dakle, iz navedenih odredbi proizilazi da maksimalna zatvorska kazna ne smije prelaziti deset godina, dok pritvor najduže može trajati tri mjeseca.

Odvojen tretman maloljetnih i punoljetnih pritvorenika i zatvorenika

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH („Službeni glasnik BiH“ prečišćeni tekst, broj: 12/10) reguliše se izvršenje krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera koje izrekne Sud BiH kao i organizacija i rad odgovarajućih institucija propisanih tih zakonom. Članom 11. navedenog zakona regulisana je obaveza odvojenog smještaja određenih lica, pa je određeno da se odvojeno smještaju određene grupe lica i to: pritvorenici od zatvorenika; muškarci od žena i maloljetna od punoljetnih lica, pri čemu ovakav smještaj može biti osiguran u posebnom zavodu ili u posebnom odjeljenju zavoda. Takođe, u članom 54. stav 2. navedenog Zakona regulisano je da se maloljetni pritvorenici tretiraju odvojeno od punoljetnih pritvorenika.

U BiH je izvršenje krivičnih sankcija prema maloljetnicima u nadležnosti entiteta, pri čemu se kazna maloljetničkog zatvora izvršava u posebnom zavodu u entitetu u kome maloljetno lice ima prebivalište odnosno boravište (član 190). Time se omogućava bolje i efikasnije prevaspitavanje maloljetnih lica, kojima se na ovaj način omogućava bliži kontakt sa porodicom i drugim srodnicima, nastavljanje ili pohađanje školovanja i drugih penoloških tretmana koji se prema njima primjenjuju.

Potrebno je imati u vidu okolnost da u FBiH trenutno nema posebnog zavoda u kojem bi maloljetna lica izdržavala kaznu zatvora (posebno odjeljenje koje je bilo smješteno u KPZ – Zenica bilo je opterećeno osuđenim punoljetnim licima zbog nedostatka zatvorskih kapaciteta, zbog čega maloljetnici nisu imali adekvatne uslove za izdržavanje kazne zatvora, odnosno nema uslova za njihovo odvajanje od punoljetnih ili drugih osuđenih lica i onemogućavanje kontakta sa licima osuđenim za teška krivična djela). Iz tog razloga, a zbog negativnog uticaja koje izazivaju ovakve pravne situacije, Ministarstvo pravde BiH je u Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH ugradilo posebnu pravnu normu kojom je omogućilo da se u ovakvim pravnim situacijama na osnovu odluke Ministra pravde BiH, maloljetno lice može uputiti na izdržavanje kazne u odgovarajući zavod ili u posebno odjeljenje za maloljetnike u zavodu drugog entiteta. Na taj način dat je potpuni doprinos vladavini prava i ova pravna norma je onemogućila da se u praksi pojavi pravna situacija o nemogućnosti upućivanja maloljetnika na izdržavanje kazne zatvora zbog nedostatka zavodskih kapaciteta u određenom entitetu.

Shodno članu 191. -Smještaj maloljetnika u poseban odjel ili zavod, propisano je da:

(1) Maloljetno lice kojem je nadležni sud bilo kojeg entiteta ili BD izrekao kaznu zatvora, u slučaju nemogućnosti smještaja, provođenja savremenih odgojnih mjera i tretmana kao i izdržavanja maloljetničkog zatvora u posebnom odjeljenju za maloljetnike u zavodu ili u posebnom zavodu u entitetu u kojem zatvoreno lice ima prebivalište ili boravište, Ministar pravde može donijeti odluku da takav maloljetnik izdržava kaznu u odgovarajućem zavodu u drugom entitetu u Bosni i Hercegovini.

(2) Molbu po osnovu razloga iz stava (1) ovog člana podnosi sud u mjestu prebivališta ili boravišta nadležan za upućivanje smještaja takvog lica, putem entitetskog ministarstva pravde ili Pravosudne komisije BD, koje mora prethodno dati pisanu saglasnost za smještaj maloljetnika u zavod ili posebno odjeljenje drugog entiteta.

(3) Na osnovu odluke Ministra pravde, sud u mjestu prebivališta, odnosno boravišta, upućuje lice kojem je izrečena kazna maloljetničkog zatvora u odgovarajući zavod ili u posebno odjeljenje za maloljetnike u zavodu drugog entiteta, po prethodnoj saglasnosti ministarstva pravde tog entiteta.

(4) Troškove smještaja snosi ministarstvo pravde entiteta ili Pravosudna komisija BD koja je dala pisanu saglasnost za smještaj takvog maloljetnika u odgovarajuće posebno odjeljenje, odnosno zavod za maloljetnike drugog entiteta."

Dakle, pozitivnim zakonskim propisima u BiH je određeno da maloljetnik izrečenu kaznu maloljetničkog zatvora izdržava u posebnom zavodu za maloljetnike ili u posebnom odjeljenju za maloljetnike u zavodu u entitetu u kome zatvoreno lice ima prebivalište odnosno boravište. Također, zakon posebno ističe da lica koja izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora moraju imati odvojene prostorije za boravak od ostalih zatvorenika, ako se nalaze u posebnom odjeljenju kao i mogućnost primjene savremenih metoda tretmana u pogledu prevaspitanja, odgoja, školskog ili stručnog osposobljavanja, a sve u cilju uspješnog povratka i uključivanja u uslove života na slobodi i ispunjavanju dužnosti građanina u skladu sa zakonom. Trenutno, FBiH nema posebnog zavoda u kojem bi se izvršavala kazna maloljetničkog zatvora, s tim da posjeduje posebno odjeljenje u Kazneno-popravnim zavodu zatvorenog tipa Zenica, u kojem se zbog

preopterećenosti postjećih kapaciteta smještaju i punoljetna lica prema kojima je izrečena kazna zatvora. Navedenim stanjem narušen je osnovni penološki princip odvojenog smještaja maloljetnih lica od punoljetnih lica, zbog kojih razloga se smatra da ne može biti uspješno sprovedena organizacija tretmana i sve ostale stručne i redovne aktivnosti u procesu prevaspitanja i resocijalizacije maloljetnika kao osnovnog cilja izvršenja kazni koje se mogu izreći prema navedenim licima. Za razliku od toga, u RS na lokaciji poluotvorenog zavoda KPZ-a Istočno Sarajevo izgrađen je poseban objekat za smještaj maloljetnika prema kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora, gdje su ispunjeni svi penološki uslovi za koje zakon traži kada je u pitanju proces tretmana.

Iz navedenih razloga u praksi se mogu pojaviti teškoće oko mogućnosti upućivanja na izdržavanje kazne maloljetnika sa područja FBiH, te mogućeg dužeg boravka takvih lica na slobodi radi pozivanja na izdržavanje kazne, što je opet suprotno principima pravde i svrhe kažnjavanja, kako sa aspekta generalne, tako i specijalne prevencije, a posebno zadovoljenja pravde prema porodicama žrtava.

Na osnovu gore navedene pravne norme, a na osnovu odluke Ministarstva pravde BiH, sud mjesta prebivališta, odnosno boravišta upućuje maloljetnika na izdržavanje kazne zatvora u određeni zavod drugog entiteta. Troškove smještaja snosi Ministarstvo pravde ili Pravosudna komisija BD, prema sjedištu suda koji je nadležan za upućivanje takvog maloljetnog lica na izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora.

Navedena pravna norma sprečava da se u praksi pojavi problem oko nemogućnosti smještaja i izdržavanja kazne osuđenog maloljetnog lica i time ugrožavanja principa pravde, sprovođenja resocijalizacije i svrhe kažnjavanja, odnosa prema žrtvi i društvu kao organizovanoj zajednici sposobnoj da utiče i preduzima mjere da se ne čine krivična djela kao i utiče na svijest građana o pravednosti kažnjavanja učinilaca krivičnih djela.

Pravo maloljetnih prijestupnika na obrazovanje

Članom 147. Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH regulisano je:

- (1) Za maloljetne zatvorenike i mlađa punoljetna lica koja nemaju završenu osnovnu školu, zavod je obavezan organizovati nastavu s ciljem sticanja osnovne obrazovanosti i nastavu za stručnu obrazovanost i osposobljavanje, u skladu s propisima o osnovnom i srednjem obrazovanju.
- (2) Nastava iz stava (1) ovog člana organizuje se i za ostale zatvorenike za koje je to korisno i potrebno.
- (3) Ako se pokaže pogodnijim, zavod može organizovati nastavu iz stava (1) ovog člana u saradnji s mjesnim školama, o čemu se zaključuje poseban ugovor.
- (4) Zatvorenici mogu biti dopisni vanredni đaci i studenti škola i kurseva van zavoda, ako to razlozi dozvoljavaju i ako se programom tretmana ocijeni da je to potrebno i korisno za ostvarenje cilja izvršenja kazne.
- (5) Zatvorenici koji završe određenu školu ili steknu kvalifikaciju u zavodu dobijaju svjedočanstvo. Iz svjedočanstva se ne smije vidjeti da je opšta ili druga obrazovanost stečena u zavodu.“

Pored toga, navedeni Zakon u glavi VI reguliše „izvršenje kazne maloljetničkog zatvora“, i to članovima 189. – 197. Tako se u članom 192. reguliše „školovanje u zavodu“, pa stavom 1. ovog člana određuje da: „u posebnom odjeljenju ili zavodu iz člana 190. ovog zakona, postoji osnovna i srednja škola, u skladu s propisima o osnovnoj i srednjoj školi, ili se, u saradnji s odgovarajućom osnovnom, odnosno srednjom školom, u posebnom odjeljenju ili zavodu osnivaju odjeljenja osnovne, odnosno srednje škole za obrazovanje i odgoj tih lica. Stav 2. dalje određuje da lice koje izdržava kaznu maloljetničkog zatvora može izuzetno, pod nadzorom odgajatelja, radi završetka započetog školovanja, pohađati školu izvan zavoda, ako to dozvoljavaju sigurnosna situacija i program tretmana.

Članom 196. navedenog zakona reguliše se licu koje izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a koje nije navršilo 23 godine života, može izuzetno izreći disciplinska mjera upućivanja u samicu najviše do pet dana, pri čemu se određuje da se onom licu koje pohađa nastavu, u takvoj situaciji, mora omogućiti da za vrijeme izdržavanja kazne samice redovno pohađa nastavu, čita stručnu literaturu i radi školsku zadaću.

Iz navedenog proizilazi da u BiH maloljetni prijestupnici imaju zakonom garantovano pravo na obrazovanje.

U RS, a prateći savremene tendencije i međunarodno pravne standarde u oblasti maloljetničkog pravosuđa, još u januaru 2010. godine donesen Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u Krivičnom postupku, („Službeni glasnik RS“, broj 13/10). Navedeni zakon obuhvata odredbe o materijalnom i procesnom krivičnom pravu, zatim organizaciju sudova za maloljetnike, izvršenje krivičnih sankcija koje se izriču maloljetnim počiniocima krivičnih djela, kao i odredbe koje se odnose na krivična djela izvršena na štetu djece i maloljetnika. Takođe su donesena i podzakonska akta koja su kao obaveza ovog ministarstva bila propisana samim zakonom i to:

- Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka,
- Pravilnik o izvršenju vaspitne mjere posebnih obaveza,
- Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti maloljetnika na izvršenju zavodskih vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora i program edukacija,
- ~ Pravilnik o primjeni mjere policijskog upozorenja.

Takođe ministarstvo pravde RS je izvršilo i prvi ciklus edukacija odnosno stručnog usavršavanja službenih lica koja rade na poslovima prestupništva mladih i krivičnopravne zaštite djece, kojim je obuhvaćeno preko 1000 učesnika.

Pitanje koje se odnosi na to da li maloljetni prijestupnici na izdržavanju kazne imaju zakonsko pravo na obrazovanje, to vas obavještavamo da je članom 151. stav 1. e) Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, predviđeno da maloljetnik prema kome se izvršava zavodska mjera ima pravo na pohađanje nastave izvan ustanove ako u toj ustanovi nije organizovana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u vaspitanju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da to ne šteti izvršenju vaspitne mjere.

Tijelno kažnjavanje

Glava III Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH sadrži odredbe o izvršenju pritvora i kazne zatvora (članovi 52.-108.). Tako je već članom 52. regulisano da postupanje s pritvorenicima i zatvorenicima mora biti čovječno i s poštovanjem njihovog ljudskog dostojanstva, s očuvanjem njihovog tjelesnog i duševnog zdravlja, vodeći pri tome računa da se održi potreban red i disciplina, da niko neće biti podvrgnut mučenju ili neljudskom ili ponižavajućem tretmanu ili kažnjavanju, te da u postupanju s pritvorenicima i zatvorenicima ne smije biti diskriminacije zasnovane na etničkoj pripadnosti, rasi, boji kože, polu, seksualnom opredjeljenju, jeziku, religiji ili vjerovanju, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom i socijalnom porijeklu, srodstvu, ekonomskom ili nekom drugom statusu. Dakle, ovim članom zahtjeva se čovječno postupanje prema svim zatvorenicima i pritvorenicima.

Takođe, članom 37. navedenog Zakona regulisano je da ovlašteni zavodski službenik može upotrijebiti sredstva prinude protiv pritvorenika ili zatvorenika samo onda kada je to neophodno da bi se spriječilo bjekstvo, fizički napad na osoblje ili druga lica, nanošenje povrede drugom licu, pružanje otpora prema zakonitom postupanju službenog lica, samopovređivanje ili prouzrokovanje materijalne štete od strane

prtvorenika ili zatvorenika, te da upotreba sredstava prinude mora biti srazmjerna stepenu opasnosti i izazvanom riziku.

Već samim tim što zakon izričito zahtjeva čovječno postupanje sa svim zatvorenicama i pritvorenicama onemogućava se i zabranjuje tjelesno kažnjavanje istih.

Potrebno je naglasiti da Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, pritvora i drugih mjera BiH sadrži čitav niz odredbi iz kojih proizilazi poseban tretman maloljetnih prijestupnika. Npr.

- članom 69. reguliše se pitanje ishrane zatvorenika i pritvorenika, te se određuje da se punoljetnim pritvorenicama i zatvorenicama osigurava hrana kalorične vrijednosti od najmanje 12.500 džula dnevno, a maloljetnicima 14.500 džula dnevno;
- članom 193. reguliše se bavljenje sportom, te se određuje da se licima koja izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora osigurava mogućnost bavljenja sportom;
- članom 194. stav 1. određuje se da se maloljetnicima ne može ograničiti dopisivanje s roditeljima i drugim bliskim srođnicima;
- članom 195. reguliše se dopust, te se određuje da licu koje izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a koje se dobro ponaša i zalaže u učenju i radu, upravnik zavoda može odobriti dopust radi posjećivanja roditelja i drugih bliskih srođnika;
- članom 197. određuje se prema licu koje izdržava kaznu maloljetničkog zatvora, a nije navršilo 23 godine života, ne može se primijeniti mjera usamljenja.

Takođe, navedeni Zakon glavom XII (član 219.-223.) reguliše izvršenje odgojnih mjera koje imaju za cilj da se pružanjem zaštite, pomoći i nadzora maloljetnim počiniocima krivičnih djela u najvećoj mogućoj mjeri osigura njihovo odgajanje, popravljanje i pravilan razvoj, a kad je to potrebno, i da ih se spriječi u vršenju krivičnih djela. Pri tome se naglašava da se u izvršenju odgojnih mjera s maloljetnicima treba postupati na način koji odgovara njihovom uzrastu i ličnim svojstvima, pridržavajući se u radu pedagoških, andragoških i psiholoških principa; da maloljetnike treba podsticati da aktivno učestvuju u svom odgoju, mijenjanju svojih stavova i loših navika i u razvijanju osjećaja odgovornosti za vlastite postupke; te da će se maloljetnicima tokom izvršenja odgojnih mjera, u skladu s njihovim uzrastom i sposobnostima, kao i sklonostima prema određenim zanimanjima, osigurati osnovno i srednje obrazovanje, kao i radno osposobljavanje.

U BiH nije izričito zabranjeno fizičko kažnjavanje maloljetnika, ali je u oba entiteta i u Brčko Distriktu poduzet niz zakonskih mjera i donijet niz zakona, sa ciljem unaprijeđenja zaštite djece. Naime, KZ BiH i ZKP BiH reguliraju oblast maloljetničkog prestupništva i postupka prema maloljetnicima, ostavljajući pri tome entitetskim krivičnim zakonima regulisanje zaštite porodice, braka i mladeži. Zabrana fizičkog kažnjavanja maloljetnika za vrijeme izvršenja kazne zatvora/pritvora svakako postoji, ali se izvodi iz zahtjeva za čovječnim postupanjem (...niko neće biti podvrgnut mučenju ili neljudskom ili ponižavajućem tretmanu ili kažnjavanju...).

FBIH

Naprijed je već navedeno da u okviru reformskih aktivnosti u oblasti socijalne zaštite, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike u kontekstu zajedničke nadležnosti i djelovanja Federacije i kantona u oblasti socijalne zaštite, planira s resornim ministarstvima kantona izradu novog zakonodavstva u oblasti socijalne zaštite i zaštite porodice sa djecom. Pri izradi navog zakonodavstva vodit će se računa o odredbama Evropske socijalne povelje i zaključcima komiteta, koji se odnose na zabranu fizičkog kažnjavanja djece u ustanovama socijalne zaštite i kod alternativnih oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja.

RS

Što se tiče zaključka Komiteta da tjelesno kažnjavanje nije zabranjeno između ostalog u školama, zakonima u oblasti obrazovanja u RS težom povredom radnih dužnosti zaposlenih, pored ostalog smatra i "nasilno ponašanje prema učenicima, radnicima i trećim licima".

BD

Skupština BD na 54. redovnoj sjednici održanoj 10. novembra 2011. godine usvojila je Zakon o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku („Službenom glasniku BD“, broj 44/11).

Usvajanjem Zakona o zaštiti i postupanju s djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku u BD i entitetima, definisane su odredbe koje propisuju uslove, način i trajanje pritvora maloljetnika kao i izvršenje zavodskih vaspitnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora koje su u potpunosti u skladu sa evropskim standardima (Konvencija UN o pravima djeteta – član 37, 39 i 40 su odredbe koje su vezane za maloljetničko pravosuđe; Pravila Organizacije ujedinjenih nacija o zaštiti maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila), Smjernice Organizacije ujedinjenih nacija za prevenciju maloljetničkog prestupništva (Rijadske smjernice) i Standardna minimalna pravila Organizacije ujedinjenih nacija za alternativne kaznene mjere (Tokijska pravila) – ovi dokumenti dopunjavaju ranije usvojena Pekinška pravila).

Ovaj zakon je u potpunosti usklađen sa krivičnim zakonodavstvom BiH koji se odnosi na mloljetnike.

U BiH nije izričito zabranjeno fizičko kažnjavanje maloljetnika, ali je u oba entiteta i u Brčko Distriktu poduzet niz zakonskih mjera i donijet niz zakona, sa ciljem unaprijeđenja zaštite djece. Naime, KZ BiH i ZKP BiH reguliraju oblast maloljetničkog prestupništva i postupka prema maloljetnicima, ostavljajući pri tome entitetskim krivičnim zakonima regulisanje zaštite porodice, braka i mladeži. Zabrana fizičkog kažnjavanja maloljetnika za vrijeme izvršenja kazne zatvora/pritvora svakako postoji, ali se izvodi iz zahtjeva za čovječnim postupanjem (...niko neće biti podvrgnut mučenju ili neljudskom ili ponižavajućem tretmanu ili kažnjavanju...).

Član 17.- Pravo djece i mladih na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu

Stav 2- Besplatno osnovno i srednje obrazovanje- redovno pohađanje nastave

Zaključak

Komitet želi biti informisan o mjerama koje se preduzimaju za poboljšanje pristupa obrazovanju romskoj djeci u redovnom obrazovanju. Komitet želi da zna da li je etnička segregacija još uvijek prisutna u obrazovanju. Komitet traži da se u sljedećem izvještaju pruži više informacija o romskoj djeci, uključujući i stope njihovog upisa u osnovno i srednje obrazovanje kao i stope izostanaka. U međuvremenu Komitet zadržava svoj stav po ovom pitanju.

ODGOVOR:

BIH

Okvirni zakoni svim nivoima obrazovanja u BiH, svakom djetetu garantuju jednako pravo pristupa, jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju i uživanje istovjetnog tretmana, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi i nijedan zakon ne sadrži diskriminatorske odredbe.

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH u članu 6. propisano je „(Zabrana diskriminacije) stav (1) Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. (2) Jednak pristup i jednake

moгуćnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja“.

Članom 3., Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH definisani su opći ciljevi obrazovanja, koji podrazumijevaju „promociju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, i pripremu svake osobe za život u društvu koje poštuje načela demokratije i vladavine zakona“ (tačka c) i „osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge vlastite osobine“ (tačka e).

Navedenim zakonomom je definisano i da:

„Opći ciljevi obrazovanja proizlaze iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te vlastitih vrijednosnih sistema zasnovanih na specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koje žive u BiH.

„Prava djeteta koja se odnose na obrazovanje, ispravna briga za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, u školama i na svim mjestima gdje se obrazuje, imaju prvenstvo nad svim drugim pravima.

U slučaju sukoba prava, prednost se daje onom pravu, tumačenju ili djelovanju, koje će najviše koristiti interesu djeteta.“

Pitanje prava djeteta na obrazovanje regulisano je članom 4., stav 1, Okvirnog zakona prema kojem „svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učestvovanja u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi“.

Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, propisano je da:

„Škola ne smije vršiti diskriminaciju u pristupu djece obrazovanju ili njihovom učešću u obrazovnom procesu, na osnovu rase, boje, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porijekla, na osnovu toga što su djeca sa posebnim potrebama, ili po bilo kojoj drugoj osnovi“ (član 35. stav 1).

„Škola promovira jednake šanse za sve svoje učenike, nastavnike i ostale zaposlenike, uvažavajući i promovirajući istovremeno i pravo na različitosti među njima. U tu svrhu mjerodavne obrazovne vlasti i škola utvrđuju i provode vlastite programe, koji podržavaju i njeguju različite kulture, jezike i vjeroispovijesti svojih učenika i zaposlenika“ (član 36).

Obzirom da Bosna i Hercegovina nije prihvatila član 15. stav 1, Povelje a tiču se pitanja koja se odnose na integraciju djece sa invaliditetom u redovno obrazovanje u skladu sa članom 17. stav 2, dajemo sljedeći odgovor:

Okvirni zakoni na svim nivoima obrazovanja u BiH, svakom djetetu garantuju jednako pravo pristupa, jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju i uživanje istovjetnog tretmana, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi i nijedan zakon ne sadrži diskriminatorske odredbe.

Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u BiH se propisuje u članu 6. „(Zabrana diskriminacije) stav (1) Svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem odgoju i obrazovanju bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi. (2) Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguranje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljnjeg odgoja i obrazovanja“.

Socijalna uključenost u školama, se poboljšava kroz primjenu Indeksa uključenosti kao sredstva za samo-ocjenjivanje. (izvjestaj o napretku)

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH (član 35.) proisano je da škola ne smije vršiti diskriminaciju u pristupu djece obrazovanju ili njihovom učešću u obrazovnom procesu, na osnovu rase, boje, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu toga što su djeca s posebnim potrebama, ili na bilo kojoj drugoj osnovi.

U smislu stava 1. ovog člana, nadležni organi vlasti i institucije, zajedno sa školama, posebno su odgovorni za osiguranje funkcionalnog smještaja i prateće infrastrukture za nesmetan pristup i učešće u obrazovnom procesu djeci s posebnim potrebama, mladima i odraslima.

U skladu sa Okvirnim zakonom sa osnovno i srednje obrazovanje u BiH (član 19.), djeca i mladi s posebnim obrazovnim potrebama stižu obrazovanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama. Individualni program, prilagođen njihovim mogućnostima i sposobnostima, izradit će se za svakog učenika, uz obavezno određivanje defektološkog i logopedskog statusa.

Djeca i mladi sa ozbiljnim smetnjama i poteškoćama u razvoju mogu se djelimično ili u cjelini obrazovati u specijalnim odgojno-obrazovnim ustanovama, u slučajevima kad je nemoguće pružiti odgovarajuće obrazovanje u redovnim školama.

Kategorije, postupak identifikacije, planiranje i način rada, profil, obuka i profesionalni razvoj stručnog kadra za rad s djecom i mladima s posebnim potrebama i druga pitanja, bliže se uređuju propisima entiteta, kantona i BD, u skladu s principima i standardima utvrđenim ovim zakonom

Članom 21. Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH propisano je da „radi sticanja novih znanja, usavršavanja i profesionalnog razvoja, nastavni kadar, pedagozi, psiholozi, defektolozi, logopedi i direktori škola obuhvaćeni su obavezanim programima obuke, usavršavanja i provjere.

Takve programe ustanovit će obrazovne vlasti u entitetu, kantonima i BD, u skladu s principima i standardima definiranim ovim zakonom

Obrazovanje Roma

Što se tiče problematike romske djece, moramo naglasiti da je 14. jula 2010. godine Vijeće ministara BiH usvojilo Revidirani Akcioni plan BiH o obrazovnim potrebama Roma. Ovim dokumentom definirana su 4 cilja i 47 mjera kako bi djeca ove marginalizirane grupacije imala ravnopravnost u pogledu dostupnosti kvalitetnom obrazovanju i kako bi mogla stjecati neophodna znanja za kasnije, kvalitetnije integriranje u društvu.

Također nužno je istaknuti da je formiran Stručni tim za praćenje provedbe obrazovnih potreba Roma kao izravna obaveza koja iz njega proističe. Ovaj stručni tim prikuplja sve relevantne statističke podatke o obrazovanju Roma počev od školske 2011./2012. godine. Da bi mogli ustanoviti broj djece koja napuštaju školu potrebno je izvršiti uvid u podatke koji će se prikupiti tek po završetku školske godine. Svi ovi podaci biće prikupljeni svake školske godine te će se na taj način konačno moći izvršiti cjelovit uvid o povećanju obuhvata romske djece koji pohađaju školu, kao i svim drugim relevantnim podacima o obrazovnim potrebama Roma.

U 2011. godini došlo je do povećanja upisa romske djece u osnovno, srednje i visoko obrazovanje.

Prema pokazateljima Analize evidentiranih romskih potreba koje je sačinilo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice evidentirano je da :

- 27 romske djece bilo je uključeno u obavezni predškolski odgoj i obrazovanje,
- 49 romske djece je bilo uključeno u obavezni predškolski odgoj i obrazovanje.

- 3.024 romske djece pohađala su osnovno obrazovanje,
- 243 romske djece pohađala su srednjoškolsko obrazovanje,
- 17 romske djece je bilo obuhvaćeno visokoškolskim obrazovanjem,
- 939 romske djece koja nisu obuhvaćena osnovnim i srednjim obrazovanjem .

Nadležna ministarstva obrazovanja /kojih je u BiH 12 i 1 odjel za obrazovanje BD/ niti centri za socijalni rad nisu mogla dostaviti podatke o broju romske djece koja nisu uključena u škole, a romska udruženja ove podatke ne dostavljaju školama.

Evidentan je i znatno smanjen broj romske djece koja napuštaju osnovno i srednje obrazovanje. U 2011. godini:

- 49 /što je 1,6%/ učenika romske nacionalnosti su napustila osnovno obrazovanje,
- 43 srednje obrazovanje /2,3%/
- 32 su bila neocjenjena zbog odlaska u inostranstvo,
- 224 romske djece koja su napustila osnovno obrazovanje je uključeno u sistem vanrednog osnovnog obrazovanja,
- 61 romsko dijete prima stipendiju za osnovno i srednje obrazovanje,
- 80% romske djece je dobilo neki vid pomoći u osnovnom obrazovanju/ nabavka udžbenika, školskog pribora prevoza do škole, užine/,
- 7 romskih studenata preima redovnu stipendiju.

RS

Što se tiče inkluzije Roma Ministarstvo prosvjete i kulture RS redovno prati primjenu revidiranog Akcionog plana BiH o obrazovnim potrebama Roma:

- škole održavaju sastanke sa roditeljima romske djece u cilju informisanja da je osnovno obrazovanje obavezno. U tim aktivnostima učestvuju i NVO. Za školsku 2011/2012. održano je 21 sastanak u sedam škola u četiri opštine;
- održavaju se sastanci i aktivnosti u cilju upoznavanja o važnosti programa vezanih za rani razvoj djeteta;
- otvoreni su dnevni centri za najmlađu djecu;
- održavaju se info skupovi i tematska predavanja za roditelje u romskim zajednicama (uz učešće NVO);
- opština Bijeljina je za uključivanje djece u predškolske programe u tekućoj godini izdvojila 3.700 KM;
- projekat Poboljšanje pristupa predškolskom obrazovanju za djecu iz romskih zajednica – opštine Vukosavlje, Prijedor, Gradiška i Bijeljina;
- seminar u cilju ojačanja sposobnosti i vještine učitelja i nastavnika za rad sa romskom djecom
- "Poboljšanje pristupa za djecu iz romskih zajednica" - opštine Vukosavlje, Prijedor, Gradiška i Bijeljina;
- u redovno osnovno obrazovanje u školskoj 2011/2012. uključeno je 676 učenika;
- stimulativne mjere koje se preduzimaju da bi se pospješilo redovno pohađanje nastave – stalni kontakti sa Udruženjem Roma i romskim zajednicama, Centrom za socijalni rad i romskim porodicama, oslobađanje od svih materijalnih davanja u školi/ besplatan odlazak u pozorište, bioskop ..., roditeljski sastanci, obilazak porodica, pomoć u školsko priboru, odjeći, obući, udžbenicima i đlačkoj kuhinji (opština Banja Luka), podjela školskih torbi i pribora za školu, prevoz za učenike koji putuju uz minimalnu nakandu (opština Vukosavlje);
- NPP su prilagođeni – protekle četiri godine smo realizovali projekat "Osnovno pravo na obrazovanje" za djecu koja nisu imala priliku redovno pohađati nastavu u zakono predviđeno roku. Ukupno ih je kroz ovaj projekat prošlo 74. Učenici koji redovno pohađaju nastavu uče po redovnom NPP.
- za sve učenike preko 4 km udaljenosti od škole je obezbjeđen besplatan prevoz;
- u opštini Bijeljina obezbjeđena je užina za romsku djecu u osnovnom obrazovanju;
- u sistem vanrednog osnovnog obrazovanja uključeno je 76 romske djece;
- u opštini Bijeljina je obezbjeđeno besplatno vanredno polaganje;
- roditelji romske djece su uključeni u organe škola – Savjet roditelja;

- organizovane su aktivnosti u cilju kontinuirane edukacije nastavnog kadra, roditelja i sve djece u osnovnim školama kako bi se podigla svijest o ljudskim pravima i pravima djece;
- pedagozi kroz radionice nenasilne komunikacije edukuju nastavni kadar. Roditelje i svu djecu u osnovnim školama o stereotipima i diskriminaciji u obrazovanju prema Romima i njihovom prevazilaženju;
- u školskoj 2011/2012. u srednju školu se upisalo 104 djece;
- obezbjeđeni su besplatni udžbenici za romsku djecu uključenu u srednje obrazovanje (za njih 19);
- obezbjeđen je besplatan prevoz za romsku djecu uključenu u srednje obrazovanje (za njih 14);
- 15 romske djece prima stipendiju za školovanje;
- jedanaestoro romske djece upisano je na visokoškolske institucije;
- četvero romske djece koje se obrazuje na visokoškolskim ustanovama prima stipendiju;
- obavještenje o organizovanju osnovnog obrazovanja odraslih je dostavljeno Udruženju Roma, Udruženjlu nacionalnih manjina i Centru za socijalni rad;
- nadležne institucije putem sredstava javnog informisanja, novina, televizije, radia i Zavoda za zapošljavanje informišu o programima obrazovanja odraslih Roma. Do sada nema prijavljenih polaznika Roma za osnovno obrazovanje odraslih.
- sedam škola je promovisalo kulturu i istoriju Roma kao vannastavne aktivnosti (Banja Luka i Bijeljina), a povodom Dana Roma, romske slave Đurđevdan i kroz "Kaleidoskop": Upoznajmo se! Nacionalne manjine u BiH" šarolikost je oko nas, istraži njeno bogatsvo;
- urađen je priručnik Upoznajmo se – nacionalne manjine u BiH;
- u Banjoj Luci su sva rođea djeca upisana u MKR, kao i svi odrasli Romi;
- u nastavi je angažovano šest romskih asistenata.

BD

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD propisuje da sva djeca imaju jednako pravo na školovanje. Članom 6, stav b) navedenog Zakona zabranjena je diskriminacija ili favorizovanje zasnovano na nacionalnoj, vjerskoj, polnoj, političkoj, socijalnoj ili bilo kojoj drugoj osnovi.

U sistemu obrazovanja BD ne postoje posebne škole niti odjeljena za djecu Rome nego su isti integrisani u redovna odjeljenja sa ostalim učenicima. U osnovnom obrazovanju BD uključeno je 107 učenika Roma a 16 učenika Roma u srednje obrazovanje. Zakonska regulativa daje ista prava svim učenicima ali evidentan je problem učenika Roma uslovljen porodičnim i društvenim prilikama. Ističemo, da je u sistemu obrazovanja uključen mnogo veći broj učenika Roma ali problem je u nedosljednosti u izjašnjavanju o nacionalnoj pripadnosti.

Škole u skladu sa svojim mogućnostima pomažu navedene učenike tokom školovanja, organizujući humanitarne akcije u školi za učenike a uspostavljena je dobra saradnja i sa lokalnim zajednicama i Nevladinim organizacijama kako bi se obezbijedili potrebni uslovi za navedene učenike.

Shodno navedenom Stručni timovi škola u sastavu pedagog, psiholog, defektalozi, socijalni radnici, socijalni pedagozi suočeni sa problemom neredovitog pohađanja nastave učenika romske populacije ovaj problem nastoje riješiti u saradnji sa roditeljima učenika radeći na mijenjanju stavova i navika kojima se boravak njihove djece instrumentalizira boravkom u školi (npr. pomoć u toplom obroku, jednokratne pomoći i sl.). Naime, vrlo često, jedini razlog roditelja da njihova djeca redovno pohađaju nastavu jeste ostvarivanje (pa makar i minimalnih) materijalnih privilegija.

U toku je priprema projekta koji će obezbijediti produženi boravak ove populacije učenika u IX Osnovnoj školi područje Prutače gdje je i najveći broj učenika romske nacionalnosti. Učenici imaju besplatan

prevoz i udžbenike u osnovnim školama a za učenike srednjih škola obezbijeden je besplatan prevoz a nastoje se obezbijediti i udžbenici za navedene učenike.

FBiH

Dvije škole pod jednim krovom

S ciljem sagledavanja stvarnog uvida o broju škola, te načinu funkcionisanja škola - „dvije škole pod jednim krovom“, kao i iznalaženja mogućnosti za njihovu integraciju ministar civilnih poslova BiH, na Konferenciji ministara obrazovanja u BiH, formirao je Radnu grupu, sastavljenu od predstavnika Srednjobosanskog, Hercegovačko-neretvanskog i Zeničko-dobojskog kantona, predstavnika Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke i Misije OSCE-a u BiH.

Radna grupa je obišla sve škole, ostvarivši direktan uvid o stanju na terenu i sačinila sveobuhvatan Izvještaj, u kojem je izvršena kategorizacija stepena integracije u ovim školama. Nakon obilaska svih škola utvrđena je i tendencija smanjenja njihovog broja čemu je znatno doprinijelo administrativno-pravno ujedinjene škole u Zeničko-dobojskom kantonu, ali istaknuta i neophodnost daljnjeg ujedinjenja.

Radna grupa je dala je usvojila preporuke koje je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je uputilo Vladi F BiH, koja je usvojila isti, te ga uputila u Parlament FBiH.

Predstavnički dom Parlamenta Federacije BiH je dana 16.02.2010. godine razmatrao navedeni Izvještaj i tom prilikom usvojio sljedeće Zaključke:

1. Pozivaju se kantonalna ministarstva obrazovanja u Hercegovačko-neretvanskom, Srednjobosanskom i Zeničko-dobojskom kantonu, i nalaže Ministarstvu obrazovanja i nauke FBiH da učine sve što je potrebno kako bi naredna školska godina u ova tri kantona krenula bez fenomena „dvije škole pod jednim krovom“.
2. Poziva se Vlada FBiH da pokrene razgovore sa kantonalnim vladama u vezi mogućnosti prijenosa nadležnosti u oblasti obrazovanja, za početak, sa kantonalnog na nivo FBiH.
3. Predstavnički dom Parlamenta FBiH zadužuje Ustavnu komisiju Doma da, izvršavajući svoju obavezu praćenja ustavnosti i zakonitosti u FBiH, sagleda da li se te vrijednosti poštuju i primjenjuju u osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, u kojima se u praksi brojne škole koje obrazovanje organiziraju po nastavnim planovima susjednih zemalja.

Ustavna komisija je dužna da ovaj Dom izvijesti da li je u skladu sa Ustavom FBiH da se nastavni procesi u FBiH realizuju po nastavnim planovima drugih zemalja.

Postupajući po Zaključku Zastupničkog doma Parlamenta FBiH od 16.02.2010. godine, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je u skladu sa svojim nadležnostima, 29.03.2010. godine sa Zaključcima Predstavničkog doma Parlamenta FBiH uputilo Pismo svim nadležnim predstavnicima kantonalne i općinske vlasti Srednjobosanskog, Hercegovačko-neretvanskog i Zeničko-dobojskog kantona, tj. predsjednicima kantonalnih vlada i skupština, te općinskim načelnicima i predsjednicima općinskih vijeća u ova tri kantona gdje je evidentiran fenomen “dvije škole pod jednim krovom”, tražeći od nadležnih organa da hitno poduzmu sve neohodne mjere i aktivnosti na eliminisanju ovog fenomena kako bi naredna školska godina počela bez ove pojave.

Postupajući po istom Zaključku, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke je predložilo, a Vlada FBiH na 139. sjednici održanoj 14.04.2010. godine, usvojila Zaključak (V. broj: 351/2010) kojim će Vlada FBiH utvrditi mogućnosti prenosa nadležnosti u oblasti obrazovanja, u cjelini ili u dijelu, a u skladu sa Ustavom Federacije Bosne i Hercegovine, i pokrenuti razgovore sa kantonalnim vladama i drugim ovlaštenim subjektima u vezi mogućnosti prenosa nadležnosti sa kantonalnog nivoa na nivo FBiH. U tu svrhu formira se i Komisija od predstavnika Federalnog ministarstva pravde, Ureda Vlade FBiH za zakonodavstvo i usklađenost sa propisima Evropske unije i Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, kojoj je obaveza da u roku od šest mjeseci realizuje navedeni Zaključak Vlade Federacije Bosne i Hercegovine.

Ministri su pozvali širu društvenu zajednicu, uključujući i roditelje i školske odbore da se uključe u rješavanje ovog problema.

U ovoj problematici nužno je naglasiti da je 2012. godine Općinski sud u Mostaru donio prvostepenu Presudu da se diskriminatorni oblik „Dvije škole pod jednim krovom“ mora ukinuti. Isti se proces vodi i pred Općinskim sudom u Travniku.

Integracija djece sa invaliditetom u redovno obrazovanje

Zaključak

Obzirom da Bosna i Hercegovina nije prihvatila član 15. stav 1, Komitet razmatra pitanja koja se odnose na integraciju djece sa invaliditetom u redovno obrazovanje u skladu sa članom 17. stav 2.

ODGOVOR:

FBiH

- Postoji li zakon kojim se izričito štite osobe sa invaliditetom od diskriminacije u obrazovanju i edukaciji?

Ove osobe štite se i Okvirnim zakonom o osnovnom i srednjem obrazovanju i to odredbama koje smo već gore naveli. Također, Vijeće ministara BiH je u septembru 2003. godine usvojilo standardna pravila za izjednačavanjem mogućnosti za osobe sa invaliditetom. U aprilu 2010. godine usvojena je Strategija za izjednačavanjem mogućnosti za osobe sa invaliditetom u FBiH 2010-2014, čiji je jedan segment posvećen i odgoju i obrazovanju. Ove godine se radi i izvještaj o primjeni ove strategije za potrebe Ujedinjenih nacija.

- Da li su preduzete određene mjere kako bi se olakšala integracija djece sa invaliditetom u redovno obrazovanje, npr. adaptacija škole kako bi im fizički bila dostupna?

Novoizgrađene škole se pridržavaju građevinskih standarda, a u starim školama se vrši adaptacija gdje je god to moguće. Poseban problem predstavljaju područne škole u ruralnim sredinama.

- Da li opšte obrazovanje prosvjetnog kadra uključuje i obrazovanje za rad sa učenicima sa posebnim potrebama?

Pedagoškim standardima i normativima predviđeno je da škole sa većim brojem učenika obavezno imaju pedagoga i psihologa. Za prosvjetni kadar organiziraju se seminari, okrugli stolovi i drugi oblici edukacije.

- Da li su i kako izrađeni individualni vaspitno-obrazovni planovi za učenike sa invaliditetom. Da li i kako individualiziranom vaspitno-obrazovnom planovi su izrađeni za studente s invaliditetom.

Za djecu sa posebnim potrebama u upotrebi su individualni i prilagođeni nastavni planovi i programi. Ovi planovi i programi rade se u saradnji nastavnika i mobilnih timova koji čine stručnjaci za određene oblasti (pedagozi, psiholozi, defektolozi, radni terapeuti...)

RS

U svim zakonima u RS u oblasti obrazovanja se štite osobe sa invaliditetom od diskriminacije:

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju RS (119/08 i 1/12) obezbjeđuje jednaku dostupnost vaspitanju i obrazovanju svakom predškolskom djetetu. Prilikom upisa u predškolsku ustanovu za djecu sa posebnim potrebama, ustanova je dužna da pokrene proceduru izrade individualizovanog vaspitno-obrazovnog programa.

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju predviđeno je da vaspitna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta za inkluziju. Predviđeno je da poslove vaspitača specijaliste – defektologa obavlja lice koje ima odgovarajući nivo visokog obrazovanja.

I u skladu sa odredbama Zakona o osnovnom obrazovanju RSsvako dijete ima jedanko pravo pristupa i jedanke mogućnosti u osnovnom obrazovanju i vaspitanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Jedank pristup i jedanke mogućnosti podrazumijevaju obazbjeđivanje jednakih uslova i prilika za svu djecu pri početku i nastavku osnovnog obrazovanja i vaspitanja.

Godina	Broj učenika sa posebnim potrebama
2007/2008	452
2008/2009	436
2009/2010	1204 (ženske djece 486)
2010/2011	1284 (ženske djece 528)

I Zakon o srednjem vaspitanju i obrazovanju propisuje da se ne može vršiti diskriminacija u pristupu obrazovanju djece na osnovu rase, boje, pola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu invalidnosti ili na bilo kojoj drugoj osnovi. RS i jedinice lokalne samouprave, zajedno sa školom, odgovorne su za obezbjeđenje školskog prostora, opreme i prateće infrastrukture za nesmetan pristup i učešće u obrazovnom procesu lica sa posebnim obrazovnim potrebama. Obrazovanje djece i mladih sa posebnim obrazovnim potrebama sastavni je dio jedinstvenog obrazovnog sistema. Ministar donosi Nastavni plan i program za učenike sa posebnim potrebama za svaku vrstu i stepen ometenosti u razvoju učenika.

RS je donijela i Strategiju unapređenja društvenog položaja lica sa invaliditetom u RS 2010 –2015. U Strategiji su navedene i sledeće ciljevi:

- usklađivanje postojećih zakona i podzakonskih akata u obrazovanju sa principima međunarodnih dokumenata koji tretiraju oblast invalidnosti,
- unapređenje rada u redovnim školama /vrtićima po inkluzivnom principu i uspostavljanje resursnih centara i servisnoib službi kao podrške redovnom sistemu obrazovanja, sve po principu promocije učenikovih sposobnosti i potencijala i kontinuiranog praćenja dostignuća kroz cijeli proces obrazovanja
- obezbijediti finansijsku podršku obrazovnim ustanovama radi realizacije kvalitetnog i dostupnog obrazovanja i vaspitanja djece i učenika sa smetnjama i teškoćama u razvoju,
- unapređivanje rada nastavnika/vaspitača, stručnih saradnika i drugij koji rade sa djecom/učenicima sa smetnjama i teškoćama u razvoju

- obazbijediti veću fizičku dostupnost u vaspitno-obrazovnim i drugim ustanovama i njihovu adekvatniju opremljenost u skladu sa standardima i savremenim tendencijama
- šira ponuda udzbenika i prateće literature sa dijelovima u kojima su konkretnije i jednostavnije predstavljeni sadržaji, bogatije ilustrovani udzbenici, više prilagođeni djeci i učenicima sa različitim smetnjama i teškoćama u razvoju
- aktiviranje medija radi razvijanja pozitivnih stavova kada je u pitanju vaspitanje i obrazovanje djece /učenika sa teškoćama u razvoju
- unapređenje uslova studiranja za studente sa invaliditetom.

BD

Zakon o obrazovanju u osnovnim i srednjim školama BD 49, 50 i 51 reguliše upis, postupak identifikacije, način edukacije i rehabilitacije djece sa poteškoćama u psihofizičkom razvoju. Istim zakonom zabranjen je svaki oblik diskriminacije u obrazovanju i edukaciji navedenih učenika.

Da bi škola bila fizički dostupna djeci sa invaliditetom školski objekti imaju odgovarajuće prilagođene prilaze. U jednoj školi u funkciji je i lift pa su i prostori na spratu dostupni i djeci sa invaliditetom a u ostalim školama raspored učionica prilagođen je potrebama ove djece.

U obrazovnom sistemu BD uposleni su defektolozi različitih smjerova (oligofrenolog, surdoaudiolog, logoped, tiflopedagog) koji sa pedagozima, psiholozima, socijalnim radnicima i socijalnim pedagozima čine stručne timove koji rade sa ovim učenicima, a pri tome pružaju pomoć i podršku roditeljima i nastavnicima ovih učenika.

Adaptirane nastavne planove i programe za djecu sa poteškoćama u psihofizičkom razvoju rade nastavnici u saradnji sa stručnim timovima u čijem sastavu se nalaze odgovarajući stručni saradnici

Zaključak

Komiteta zaključuje da stanje u Bosni i Hercegovini nije u skladu sa članom 17. stav 2. Povelje jer nije utvrđeno da su preduzete mjere za povećanje stope upisa u srednje škole -dovoljne.

ODGOVOR:

RS

Stopa upisa u srednje škole u RS je 97 % (gotovo 100 % - kao da je srednja škola obavezna).

BD

U proteklom periodu uglavnom svi učenici koji završe osnovno obrazovanje isto nastavljaju u srednjem obrazovanju. Svi učenici imaju besplatan prijevoz. Formiranje stručnih timova u školama (pedagog, psiholog, defektolog, socijalni radnik, socijalni pedagog) i podrška marginaliziranim grupama te rad sa istim na izmjenama stavova u odnosu na školu gdje se nastoji da roditelji i učenici obrazovanje dožive kao dugoročno ulaganje doprinijelo je da učenici nastave obrazovanje te isto i završe. Jedna od privilegija nastavka školovanja je i ostvarivanje prava na Dječiji dodatak iz oblasti socijalne zaštite.

